۷۸۶

پنجابی نثر دی سب توں پہلی کتاب

رسالہ بوهل نماز

مصنفہ

حافظ برخوردار

مقدمہ و ترتیب و تصحیح و تحشی

پروفیسر احمد حسین احمد قریشی قلعہ داری

ایم اے اردو، ایم اے فارسی، ایم اے عربی

ناشر قرآنی قطعات گجرات

محلہ فیض آباد۔ سرگودھا روڈ

297.5
401 ر
2564

پنجابی نثر دی سب توں پہلی کتاب

رسالہ بوہل نماز

مُصنّفہ

حافظ برخُوردار

مقدّمہ و ترتیب و تصحیح و تحشّی

پروفیسر قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری
ایم اے عربی، ایم اے فارسی، ایم اے اُردو

30

مکتبۂ ظفر، ناشر قرآنی قطعات، گجرات
محلہ فیض آباد، بالمقابل جامع مسجد، جامع مسجد سٹریٹ، سرگودھا روڈ

۲۹۷۶۵۳
DATA ENTERED
ب ۱۰۱۲ ا

جملہ حقوق بحق مرتب محفوظ

25640

پہلی واری : ۱۹۷۴ء
اہتمام : میاں سلطان احمد خوش نویس، گجرات
چھاپہ خانہ : نفیس پرنٹرز۔ لاہور
چھاپن والے : مرزا بشیر احمد
پھیلان والے : مکتبہ ظفر ناشر قرآنی قطعات، گجرات
محلہ فیض آباد۔ بالمقابل جامع مسجد۔
جامع مسجد سٹریٹ۔ سرگودھا روڈ
مُل : سات [redacted] روپے پچاس پیسے
کاتب : میاں سلطان احمد۔ گجرات
طریقہ چھپائی : آفسیٹ

Marfat.com

سرناویں

١- انتساب		۵
٢- ایس کتاب بارے	پروفیسر قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری	۷
٣- رسالہ بوہل نماز (تعارف)	پروفیسر میاں شریف کنجاہی "	١٠
۴- پنجابی زبان دا نثری ادب	پروفیسر قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری	١۵
۵- پنجابی زبان وچ مذہب دا پرچار	" " "	٢٣
٦- (ا) حافظ برخوردار تے (ب) رسالہ بوہل نماز	" " "	٣١
٧- رسالہ بوہل نماز دے متن دا عکس (فوٹو)	حافظ برخوردار	۴٩
٨- رسالہ بوہل نماز جدید املا وچ	حافظ برخوردار	٦۵

[illegible]

اِنتساب

اپنے محترم تے مکرم دوست

جناب پروفیسر محمّد فرمان ایم اے

پرنسپل گورنمنٹ زمیندارڈگری کالج، گجرات

دے ناں

(احمد)

بالاں نُوں نصیحت

حافظ برخوردار منّے نے موتیاں وانگوں دانے

رکھ دلے دی ڈبی اندر اے فرزند سیانے

اے طاہر[1] سجاد تے عرفاں میری گل پچھانی

موتیاں وانگوں قدر اہناں دی ہر ہر ویلے جانی

نال رلا کے گِنناں اہناں فیر غضنفر[2] نامی

اہناں پاروں دین دُنی وچہ پاسو ظفر[3] تمامی

ایہہ موتی نے ہر ہر ویلے لشکن ہر ہر تھائیں

جو اہناں نُوں سینے لاوے اوہناں دُور بلائیں

ایہہ ملّت دے کارن آندے کڈھ کے دُرِ شہواری

جو اہناں تے عمل کریسی اوہ پاوے سرداری

---

[1] طاہر۔ سجاد۔ عرفان لڑکے قریشی احمد حسین احمد، مرتّب ایس کتاب دے

[2] غضنفر۔ لڑکا میاں سلطان احمد خوش نویس، پبلشر ایس کتاب دا

[3] ظفر، تخلص غضنفر مذکور دا۔

(مرتّب)

Marfat.com

ایس کتاب بارے

رسالہ بوہل نماز جہدا متن اج پیش کیتا جا رہیا اے فقہ حنفی اسلامی دا اک چھوٹا جیہا رسالہ اے جہدے وچ وضو تے نماز دے فرض، سنتاں، واجب، مستحب، مکروہات تے مفسدات دسے گئے نیں۔

اک زمانہ سی جدوں بچیاں نوں پڑھان لئی مدرسے تے کالج نہیں ہوندے سن۔ بال مسیتاں وچ یاں میانیاں دے گھر صبح سویرے اٹھ کے پڑھن جاندے سن۔ مذہبی تعلیم عام طور تے میانیاں دے گھر ای ہوندی سی، اوس ویلے دے نصاب وچ کوئی ایس دور دے سائنس ورگے مضمون تے دنیاوی علم دیاں گلاں نہیں ہوندیاں سن۔ صرف دین اسلام دیاں گلاں، اخلاق دی اصلاح لئی دسیاں جاندیاں سن، دین اسلام دے ارکان تے مسلے مسائل بالاں نوں اپنی ماں بولی وچ پڑھائے جاندے سن۔ اعلیٰ تعلیم مسیتاں وچ عالم لوک دیندے سن۔ جہدا نصاب عربی تے فارسی وچ ہوندا سی۔ پر عربی فارسی دیاں کتاباں وی پنجابی وچ ای پڑھائیاں جاندیاں سن۔

مذہبی تعلیم جیہڑی میانیاں دے گھر دتی جاندی سی اوہدا نصاب دیس پنجاب دی جوہ وچ پنجابی زبان وچ ای سی۔ مغلاں دے راج وچ دینی مسائل دیاں ڈھیر ساریاں کتاباں پنجابی وچ لکھیاں گیاں سن جنہاں وچوں رسالہ مہتدی۔ باراں انواع عبداللہ، انواع حافظ برخوردار، نجات المؤمنین، روشن دل پکی روٹی بہت مشہور نے۔ بالاں نوں نظم وچ سُر لا کے پڑھن دا بہت چا ہوندا اے ایس نفسیاتی صورت نوں ساہمنے رکھدیاں ہویاں ایہہ دینی مسلیاں دیاں کتاباں نظم وچ ای لکھیاں گیاں۔ نثر وچ اوس زمانے بہت گھٹ توجہ دتی گئی۔

بوہل نماز اوس زمانے دے نصاب دی سب توں پہلی کتاب اے جیہڑی پنجابی نثر وچ لکھی گئی۔ جیہدے وچ دین دے مسلے سِدھے پدھرے طریقے نال لکھے گئے۔ ایس کتاب توں پہلاں دینی مسلیاں دی کوئی کتاب پنجابی نثر وچ لکھی ہوئی نہیں لبھدی۔

ایہہ کتاب حافظ برخوردار دی تصنیف اے جیہڑی اوہناں دی کتاب انواع برخوردار دا اک رسالہ اے۔ انواع برخوردار اجے تیک چھاپے نہیں لگی اہدے قلمی نسخے کدھرے کدھرے پرانیاں بیاضاں دے گھر مل جاندے نے۔ اتفاق نال اوہدا اک نہایت خوبصورت تے خوش خط نسخہ ساڈے کول اے اہدے وچوں ایہہ نثری رسالہ پیش کیتا جاندا اے۔

ایس نثری رسالے نوں پیش کرن لئی میرے ساہمنے دو مقصد نے۔ اک تے ایہہ جے ایس سمے وچ جدوں دولت دی ہوس لوکاں نوں اخلاق تے دینی مسلیاں توں ہٹا رہی اے۔ لوک ایس ماں بولی وچ لکھے ہوئے رسالے نوں پڑھ کے فیر دین تے اخلاق لئی پشاں پرتن۔

دوجا ایس علمی زمانے وچ جدوں پنجابی زبان دی تاریخ تے لسانی قدراں بارے کھوج لگایا جا رہیا اے شاید ایہہ چھوٹا جیہا رسالہ جیہڑا پنجابی نثر دی اجے تیک پہلی کتاب معلوم ہویا اے زبان دی تاریخ دے کھوجیاں لئی ایہہ کوئی کم دی چیز ثابت ہووے۔

ایس رسالے دے اجے تیک صرف دو ای قلمی نسخے معلوم ہو سکے نے۔ اک ایہہ نسخہ جیہدے متن دا عکس پیش کیتا جا رہیا اے ساڈے کول اے، دوجا نسخہ اخی المکرم کیپٹن نسیم قریشی ہوراں دی ملکیت اے۔ دوہناں نسخیاں دی اختلافی صورت درج کر دتی گئی اے۔ ایہناں دوہناں نسخیاں توں علاوہ اجے تیک ایس کتاب دا ہور کوئی نسخہ معلوم نہیں ہو سکیا۔

ایس نسخے دے چھاپن لئی میں میاں سلطان احمد صاحب خوش نویس، مالک مکتبہ ظفر ناشر قرآنی قطعات گجرات دا بہت شکر گذار آں۔ جنہاں آناً فاناً میرے اشارے تے بغیر کسے کاروباری نفعے دا اندازہ لاندیاں ہویاں چھاپن دی حامی بھر لئی تے رسالے دا عکس (فوٹو) چھاپن لئی تیار ہو گئے۔

رسالے دے عکس (فوٹو) چھاپن وچ اینج تے کوئی ٹک نظر نہیں آوندی میرے سامنے عکس کارن دی صرف دو گلاں سن۔ اک تے ایہہ جے ایہہ نسخہ بہت خوش خط لکھیا ہویا اے جیہدی کتابت دی دوجی واری کوئی لوڑ نہیں وسدی۔ دوجا جد ایہہ رسالہ چھاپیا ایس غرض لئی جاندا اے جے ایس دور دے کھوجیاں نوں کجھ پنجابی زبان دیاں لسانی قدراں معلوم ہو جان۔ پنجابی زبان دا رسم الخط جیہڑا ایس موضوع دا اک اہم مسئلہ اے وی معلوم ہو جائے۔ بھانویں ایہہ رسم الخط بوہل نماز دی عمر توں کجھ چھوٹا اے فیر وی پشلے دور دی اک علامت ضرور اے۔

ایہہ رسم الخط پڑھن لئی کجھ اوکھاوی نظر آوے دا اُساں ایہہ رسالہ جدید املاء وچ وی درج کر دتا اے۔ تاں جے ایہہ اوکڑ نویں دوریاں عالماں دے راہ وچ نہ اڑکھلو دے ایس

رسالے دی اشاعت نال اساں پنجابی زبان دے متعلق کجھ ہور گلاں وی دسیاں نے۔ عنوان ایہہ نے :-

۱- پنجابی زبان دا نثری ادب۔

۲- فقہ اسلامی دا پرچار پنجابی زبان وچ۔

۳- حافظ برخوردار دی حیاتی۔

۴- رسالہ پوہل نماز دا تعارف۔

۵- رسالہ پوہل نماز جدید املا وچ۔

اہناں عنواناں تے اساں کھول کے گل بات نہیں کیتی۔ رسالے دے قد نال لد دالی بات سامنے اے۔ خیال اے ایہناں عنواناں تے اسیں کسے ویلے پوری اک کتاب لکھاں دے۔

اخیر تے میں اپنے پرانے بیلی تے ہم ذوق دوست جناب پروفیسر میاں شریف کنجاہی استاد شعبۂ پنجابی پنجاب یونیورسٹی لاہور دا شکریہ ادا کرنا ضروری جاناں واں، جنہاں اپنی پرانی دوستی تے روایت نوں برقرار رکھدیاں ہویاں میری حوصلہ افزائی کیتی اے۔ میاں شریف کنجاہی ہوری میری ایس حرکت نوں شاید ساڈے پرانے تعلقات پاروں ایہہ محض تکلف خیال کرن کیوں جے دوستاں وچہ احسان تے شکر گزاری والی گل نہیں ہوندی اک دوجے تے حق تے دعوٰی ہوندا اے۔ پر میں میاں شریف کنجاہی ہوراں دا شکریہ ادا کرن لئی ایس گلے مجبور آں۔ جے میرا یار ایس شوہ دریا دا شاہ زور تارو اے۔ اہناں دی ایس موضوع نے ہر گل رسمی نہیں۔ اک پکی تے پیڈی حقیقت رکھدی اے۔ نالے ایہو جیہاں کماں وچہ اوہ دوست نوازی تے یار پروری والے عقیدے نہیں رکھدے۔ ایس حقے سچے جذبے پاروں شکریے دے لفظ اپنے آپ پھُٹ پھُٹ پیئے نکلدے نیں۔

احمد حسین احمد

گجرات ۱۰ر دسمبر ۱۹۷۳ء

رسالہ بوہل نماز دا تعارف

پروفیسر میاں شریف کنجاہی ایم اے استاد شعبہ پنجابی پنجاب یونیورسٹی اورنٹیل کالج لاہور ولّوں

پنجابی زبان دے ماضی نال لوکاں نوں رُوشناس کرن وچ پروفیسر احمد حسین احمد قریشی ہوراں خاصا کم کیتا اے۔ تے ایہہ کتاب وی ایسے لڑی دا اک موتی اے۔ ایس مصنف نے چر توں آ رہے اک بھلیکھے نوں دُور کرن دی کوشش کیتی اے جے "برخوردار" پنجابی شاعری دی تاریخ وچ کنے نے تے اوہناں پنجابی شاعری نوں کی کجھ دتا اے۔ برخوردار بارے اوہناں دیاں دسّاں اُچ گھٹاں وچ کتھوں تیک کامیاب ہویاں نے ایس دا فیصلہ تے اندازہ آون والا وقت ای لا سکے دا۔ پر ایس وچ کوئی شک نہیں جے اڑچ نے بھلیکھے ایہا جئے کھوج تے گویڑ لایاں ای گھٹدے تے دُور ہوندے نے۔

ایس کتاب دی اہمیت کھوج لان توں علاوہ ایس گل وچ وی اے جے ایس وی اشاعت نال ای پہلی وار پنجابی نثر دی اک اجیہی تحریر نال متعارف ہورہے آں جیہڑی یارھویں صدی ہجری وچ اج توں لگ بھگ ساڈھے تن سو سال پہلاں لکھی گئی سی۔ تے میرے اپنے خیال مطابق ہُن تیک دیاں ہتھ لگیاں کتاباں نوں ذہن وچہ رکھدیاں ہویاں سب توں پرانی گنی جا سکدی اے تے جے شاہجہانی سمے دے حضرت نوشہ صاحب نال منسوب کیتے گئے وعظاں نوں اوہناں دے ای وعظ من لیے جویں شرافت نوشاہی صاحب نے دسیا اے تاں ایہہ نثر دی دوجی قدیم تحریر بن جاندی اے چوں کہ ساڈے کول قطعی ثبوت ایس گل دا وی نہیں جے ایہہ مواعظ نوشہ صاحب دے نہیں ایس کر کے اوہناں نوں درست من لین وچ وی کوئی حرج نہیں بلکہ جیس ویلے ای ایس پاسے دھیان مارنے آں جے ہر زبان دی نثر دا مُنڈھ مذہبی پرچار راہیں بجھا کیوں جے اوہناں گلاں نوں ای لوکاں نے یاد رکھنا تے سنبھالنا ضروری سمجھیا مواعظ نوشہ کسے چر وکے تحریری ثبوت بغیر وی اپنے آپ گواہ بن جاندے نے۔ بوہل نماز دا مصنف نوشہ صاحب توں بعد ای

نیں مزاجاں وی بدلے ہوئے سمے وچ ہویا جس دا اثر دوآں تحریراں وچ ملدا اے جتھے مواعظ نوشہ زل
ای خالق تے خلق دے دو تعلقیاں نوں ملاندی ہوئی لکیر دا سفر ویکھیے آں جس نوں دارا شکوہ دی نکری جگہ
نے پنجاب وچ خاص طور تے عام کردا سی اوتھے اورنگ زیب دے جتن جان نال تے لوکاں دی شریعت
ولوں ودھدی جا رہی وتھ نوں گھٹان لئی پنجابی وچ دینی تعلیم نوں رواج دین نال شرع فقہ دیاں کتاباں لکھن
دا نہاڑ ہو گیا۔ ایہہ ریت ماڑوں بوہل نماز نوں لے کے پکی روٹی۔ مٹھی روٹی تے مستی روٹی ورگیاں شرع
فقہ دے بنیادی مسلیاں بارے لکھیاں گیاں نکیاں نکیاں رسالیاں دے روپ وچ ملدی اے۔ ایس
دا ایہہ مطلب وی نہیں لیا جانا چاہیدا جے ایس توں پہلاں شرعی کتاباں یا رسالے لکھے نہیں گئے ہون
دے تے مواعظ نوشہ یا بوہل نماز سچ مچ پنجابی نثر دیاں پہلیاں تحریراں نے کیوں جے مسلماناں دے سیاسی
اقتدار دے نال ای عالماں دے ذریعے لوکاں نوں ایتھے "اسلام دیاں صفتاں" دے رنگ وچ موٹیاں
موٹیاں مذہبی گلاں توں واقف کرنا ضروری ہو گیا سی۔ عقیدے دے طور تے مسلماناں دا ایہہ رب ولوں
سونپیاں فرض بندا اے جے اوہ جتھے جان تے جتھے ہون امر بالمعروف تے نہی عن المنکر نوں اپنی زندگی
دا اوہ مشن سمجھن۔ جس تے اوہناں دی آخرت دی کنڈھ کھلوندی اے۔ ایس واسطے اج کھوج کرن
توں ایہہ سٹہ کڈھنا کسے طراں وی ٹھیک نہیں جے غزنوی دور وچ مسلیاں دی کوئی کتاب نہیں لکھی گئی
ہونی تے جے سعد سلمان بارے ایہہ قیاس کیتا جا سکدا اے جے اوس دا ہندوی یعنی پنجابی وچ دیوان
ہے سی۔ تاں داتا گنج بخش ورگے دینی پرچارکاں تے صوفیاں بارے ایہو قیاس ہور وی پیدا ہو جاندا
اے کیوں جے غزنی توں آئے شاعراں لئی ایتھے دی بولی وچ شعر کہنا فرض نہیں سی۔ پر دینی پرچارکاں
واسطے تے ایہہ دین دنیا دوآں وچ کم آون والے عمل توں علاوہ ربی ارشاد دی تعمیل وی سی۔ نالے کوئی
عجب نہیں گل کسے نکڑ کھونڑ ہتھار کریاں ہویاں کوئی ایہی دولت ہتھ آ جائے جیہڑی پنجابی نثر نوں کئی
صدیاں پچھاں لے جائے تے ایس دی عمر نوں لمیاں کر جائے۔ آخر سندھ راہ آون والے عربی لشکراں نال
وچ تبلیغی جذبہ زیادہ اگڑواں سی کویں ایس فرض دے کارتارک ہو سکدے سن تے ملتان دا پنجابی دا
گڑھ رہنا تے پنجابی وچ عربی لفظاں دی کثرت دی ایسے دی شہادت نے۔ ایس علاقے دی بولی نوں جیہڑی
سرپرستی چر تائیں نصیب رہی اوس دا وی اک کارن سیاسی اقتدار وچ ایدھروں پہل ہونا تے غزنویاں توں پہلاں
ایتھے مسلماناں دا حکمران ہونا سمجھیا جا سکدا اے تے ضروری گل اے جے ایتھے اوس دور وچ کجھ نہ کجھ نثر
دے روپ وچ لکھیا گیا ہوئے دا جس نوں نت آوندے انقلاباں پاروں سانبھیا نہ جا سکیا ہوئے دراوڑ

Marfat.com

دا تحریری ورثہ ایجے چند تختیاں توں زیادہ نہیں تے اوہ وی جد تک نہیں سن لبھیاں ایہہ سمجھیا جاندا سی جے ایتھے آریاواں توں پہلاں لکھن لکھان دا کوئی کم نہیں سی ہوندا۔

"بولی نماز دی ہتھ لکھی وچ اک گل ضرور رڑکدی اے جے کتاب دا ستن بھلیکھواں لکھیا ہویا اے۔ ایس طراں اسی طرز تحریر بارے ایس نوں کوئی خاص مُنڈھ نہیں من سکدے۔ البتہ آون والے ویلے دا کھوجی ایس توں اوہناں لسانی تبدیلیاں دا اندازہ لان وچ کافی مدد لے سکدا اے جیہڑیاں بولی پیر ہر بولی دے ویہڑے وڑدیاں رہندیاں نے۔ فیر وی ایس قلمی نسخے توں ایہہ دلاسہ ضرور سہاڈا حصہ بن جاندا اے جے لکھن دا کوئی وی ڈھنگ ہووے اوس نال کم چلایا جا سکدا اے تے دنیا دا کوئی وی رسم الخط اجیہا نہیں جیہڑا مکمل ہون دا دعویٰ کر سکے۔

مینوں امید اے جے ایہہ رسالہ دس ورقے وچ چھوٹی جیہی کتاب پنجابی زبان و ادب دلچسپی رکھن والیاں واسطے بڑی مفید ثابت ہووے دی نے تاریخ ترتیب دین والیاں دا کم سوکھا کرن وچ مدد دیوے گی۔

شریف کنجاہی

۱۲ دسمبر ۱۹۷۳ء

Marfat.com

پنجابی زبان دا نثری ادب

Marfat.com

Marfat.com

پنجابی زبان دا نثری ادب[1]

۱- پنجابی زبان دی عمر تے مڈھ

زبان دی تاریخ تے ادب بارے زبان تے ادب دیاں کھوجیاں دیاں راواں پنجابی دے کجھ وکھو وکھ نظر آوندیاں نے۔ ایہہ ٹھیک اے جے ہر علاقے تے ہر جوہ وچ وسن والیاں لوکاں دی کوئی نہ کوئی زبان ضرور ہوندی اے تے زباناں دا ناں اکثر علاقے دے ناں نال رکھیا جاندا اے۔ پاک و ہند تے پنجاب دی پرانی تاریخ دا حساب لائیے تے ایس دھرتی دی عمر ہزاراں سال لمی نظر آوندی اے ——— جے ایہہ اج دی بولی جانے والی پنجابی زبان دی عمر وی ایڈی ای لمی ہووے دی سنے ایہہ ساڈی وڈی ساری بھل اے۔ زباناں ویلے دے نال نال کجھ ہور ناں علاقیاں دے لوکاں دے میل جول نال اپنا روپ وٹاندیاں رہندیاں نے تے پرانی زبان توں نویاں زباناں جنم لیندیاں رہندیاں نے۔

علاقے دے ناں نال ایس جوہ دی زبان دا ناں ہندی تے پنجابی ضرور رہیا پر بادشاہ اللہ مغلاں دے راج توں پہلاں دی زبان نہ اج دی ہندی سی تے نہ اج دی پنجابی زبان۔

کجھ لوگ اج دی پنجابی زبان دی تاریخ نوں آریہ لوکاں دی زبان توں ٹور کے لیاؤندے نے[2] کجھ لوک حضرت داتا گنج بخش ہوراں دی زبان نوں وی پنجابی آکھدے نے۔ بعض لوکاں نے امیر خسرو[3] دیاں کجھ بجھارتاں پنجابی وچ کڈھ لیاندیاں نے۔ بعضیاں بیلیاں نوں مسعود سعد سلمان[4] دے ہندی دیوان توں وی بھل لگی ہوئی اے۔ جے علاقے دے ناں نال اہناں دیاں زباناں نوں ہندی یا ہندوی آکھ لیا جائے تے کوئی حرج والی گل نہیں پر جے ایہہ سمجھیئے جے اوہ اج دی پنجابی زبان اے تاں لٹے دہناں دی وڈی ساری بھل اے۔ البتہ ایہہ ٹھیک اے جے دیوے نال دیوا بلدا اے تے بندے توں بندا جنم لیندا اے۔ ایس پنجابی زبان نے ضرور ایس جوہ دیاں پورانیاں زباناں توں جنم لیا تے ایہہ ٹھیک اے۔

---

۱ پنجابی ادب دی کہانی - عبدالغفور قریشی ص ۲۹-

۲ " " " " ص ۱۳۷-

۳ " " " " ص ۲۹-

۴ " " " " ص ۲۹-

Marfat.com

۲- مسلماناں دی آمد تے پنجابی زبان دی ابتدا

اَج دی پنجابی زبان دا خمیر مسلماناں دی ایس علاقے وچ آمد توں اُٹھیا سی مسلمان آئے اوہناں اپنے نال عربی تے فارسی تے ترکی زبان آندی سی ایتھے دی زبان سنسکرت سی۔ اہناں چوہنہ زباناں دے ٹاکرے نال اک نوی زبان نے رُوپ نکھاریا۔ جنہوں پُرانی ریت مطابق ہندوستان دے علاقے وچ ہندی تے پنجاب دے علاقے وچ پنجابی آکھیا گیا۔ زباناں کوئی دناں تے مہینیاں وچ پیدا نہیں ہوندیاں۔ اہناں نوں اپنا آپ سنبھالن لئی ورہیاں تے صدیاں دی وتھ چاہی دی اے۔ ایس پنجابی زبان نے اپنا موہاندرا لودھیاں تے مغلاں دے راج وچ نکھاریا تے ایس زبان وچ لکھن پڑھن دا رواج ہویا۔ حضرت داتا گنج بخش، امیر خسرو تے مسعود سعد سلمان دی زبان فارسی سی ایس علاقے دیاں لوکاں نال گل بات کرن لئی اوہناں دی زبان لینگوا فرینکا ـــ ہو سکدی اے اوہنوں ایس پنجابی یا اج دی پنجابی زبان نال کوئی جوڑ تے تعلق نہیں۔

پنجابی زبان وچ لکھن پڑھن دا رواج لودھیاں تے مغلاں دے راج وچ ہویا تے ایس زبان نے علمی تے ادبی زبان دا مقام سنبھالنا شروع کیتا۔ نثر توں پہلاں نظم نوں زیادہ رواج ہویا تے نثر دی رفتار نظم نالوں بہت ڈھلی رہی۔

۳- پنجابی نثر دی داستان

نظم نوں چھڈ کے اسی پنجابی زبان دی نثر دی داستان دا خاکہ ہیٹھ درج کرنے آں :-

پنجابی نثر دی ابتدا آکھدے نے جے پنجابی نظم دے نال ای ہو گئی سی۔ پر اوہدا رواج عام نہ ہویا تے سب توں پہلی نثری تحریر اک جنم ساکھی دسی جاندی اے۔ جیہڑی گورو انگد یو دے بھرا بالے نے ۱۵۳۵ وچ تصنیف کیتی سی۔ دوجی جنم ساکھی بھائی منی سنگھ ہوراں دی دسی جاندی اے ایس طراں سکھاں دیاں کجھ جنم ساکھیاں، گوشٹاں تے پرچیاں تے رہتنامے دیاں اطلاعاں ملدیاں نے۔ پر میرے نزدیک ایہہ پنجابی زبان دی کجھ مدھلی شکل اے۔ اہنوں صحیح تے ٹھیٹھ پنجابی زبان نہیں آکھیا جا سکدا کیوں جے اہناں وچ برج پاشا، سنسکرت تے پراکرتاں دے الفاظ بہت زیادہ نے۔ پنجابی زبان دا لفظ کوئی ٹانواں ٹانواں نظر آوندا اے۔

Marfat.com

۴۔ مواعظِ نوشہ

پنجابی نثر دی پہلی کتاب جہیڑی ساڈے سامنے آوندی اے اوہ نوشہ پیر دی یا مواعظ نوشہ حضرت نوشہ گنج دے۔ اوہ پنج وعظ نے جہیڑے اکبر بادشاہ دے ویلے لکھے گئے۔ ایہہ وعظ جناب سید شریف احمد شرافت ہوراں مرتب کر کے شائع کر دتے نے۔ حضرت نوشہ پیر دا زمانہ ۹۵۹ توں ۱۰۶۴ (۱۵۵۲ تا ۱۶۵۴) دسیا جاندا اے۔ آکھیا جاندا اے جے اوہناں وعظاں دی کوئی پرانی سند کدھروں نہیں ملدی تے نہ ای اوہناں دے مرتب سیّد شریف احمد شرافت ہوراں ایس بارے کوئی بھوگ پایا اے۔ پر ایہو جیہاں چیزاں دا زمانہ متعین کرن لئی ضرور نہیں جے کدھرے سن درج ہون یا کوئی مہر لگی ہوئی ہووے۔ زبان دے انگ علاقے تے وقت دا پتہ آپ دس دیندے نے۔ جے مواعظ نوشہ ایس کسوٹی تے پورے اُتر دے نے تے ایہہ پنجابی نثر دی پہلی کتاب اے۔

۵۔ رسالہ بوہل نماز

مواعظِ نوشہ پیر دے بعد پنجابی نثر دی دوجی کتاب جہیڑی اَج توڑی معلوم ہو سکی اے۔ اوہ ایہہ رسالہ بوہل نماز اے۔ جہدا متن تہاڈے سامنے پیش کیتا جا رہیا اے۔ ایس کتاب بارے میرے دیر میاں شریف کنجاہی ہوراں نے بوہل نماز دے متن دا تعارف کران لئی کافی کم کیتا اے۔ جہناں دا میں ممنون ہاں۔ رسالہ بوہل نماز اوس دور وچ لکھیا گیا جدوں فقہ حنفی فقہ دا رواج ایس علاقے وچ بہت زیادہ سی تے بالاں نوں مسیتاں وچ تے میانیاں دے گھر دینی مسائل دی تعلیم دین کارن نصابی کتاباں ماں بولی وچ لکھیاں جا رہیاں سن۔ ایہہ نصابی کتاباں سارے دیاں ساریاں پنجابی نظم وچ مرتب ہویاں۔ تے حافظ برخوردار ہوراں ایتھوں اک نویں راہ کڈھ کے اک رسالہ پنجابی نثر وچ لکھ دتا۔

۶۔ پکی روٹی

بوہل نماز دے بعد دوجی کتاب ایسے موضوع وچ نظر آوندی اے جہیڑی پنجابی نثر وچ لکھی گئی۔ ایس کتاب نوں بہت زیادہ سلاہیا گیا تے تھوڑے ای چر وچ اینی مشہور ہو گئی جے پل وچ گھر گھر اپڑ گئی۔ اوہدوں توں لے کے اَج توڑی ہر گھر تے ہر بندہ ایس نوں جاندا اے۔ نالے ایہہ کتاباں ورتدے مُدتاں توں میانیاں دے گھر تے مسیتاں وچ پڑھی تے

Marfat.com

پڑھائی جاندی رہی۔ ایس کتاب دا ناں پکی روٹی اے۔ پر ایہہ عجیب گل اے جے ایڈی مشہور تے عام کتاب دا مصنف اج توڑی معلوم نہیں ہو سکیا۔ جے ایہہ کس آدمی نے کیہڑے زمانے وچ لکھی سی۔ آکھیا جاندا اے جے ایہہ کتاب مولوی غلام رسول ساکن قلعہ میہاں سنگھ ہوراں دی تصنیف اے۔ مولوی غلام رسول ہوراں دا زمانہ کوئی ایڈا اَدُور دا نہیں۔ اوہناں دی وفات ۱۲۹۱ھ وچ ہوئی تے پکی روٹی دے قلمی نسخے علماواں دے گھروں ملدے نے جیہڑے ایس زمانے توں کوئی ڈیڑھ سو سال پرانے نے۔ مولوی غلام رسول ہوراں دے ناں دی غلطی کتھوں ہوئی ایہدا قصہ سانوں یاد اے۔ جے جدوں چھاپے خانے دا رواج ہویا تے ملک دیاں مشہور کتاباں چھاپے لگن لگ پیاں۔ تے پکی روٹی دے چھاپے چڑھن دا ویلا آیا، اوہدوں مولوی غلام رسول ہوراں دی اک مناجات پکی روٹی وانگوں ای سی۔ جو ہر گھر وچ پڑھی جاندی سی۔ جیہڑی ایس طراں شروع ہوندی اے جے

دلا غافل نہ ہو یک دم یہ دنیا چھوڑ جانا ہے

کسے چھاپے والے پکی روٹی چھاپی تے اوہدے اخیر تے اک صفحہ خالی رہ گیا۔ اوس صفحے اُتے اوہناں ایہہ مناجات چھاپ دتی جیہدے اوتے عنوان لکھیا "مناجات تصنیف مولوی غلام رسول" ایہہ کتاب ڈاکٹر بنارس خاں جین ہوراں دے ہتھ چڑھی، اوہناں پکی روٹی دے مصنف بارے کتاب وچوں ڈھونڈ کیتی۔ کتاب وچوں تے کدھروں ناں نہ ملیا ایس مناجات دے اگے مصنف دا ناں پڑھ کے اوہناں پکی روٹی دی مولوی غلام رسول ہوراں دے ناں لا دتی۔ گل صرف اینی اے۔ حقی گل ایہہ اے جے پکی روٹی دے مصنف دا ناں اج توڑی معلوم نہیں ہو سکیا۔ ہور کوئی کھوجی ایہہ کاڈھ کڈھے۔

مٹھی روٹی تے مِسّی روٹی

پکّی روٹی پڑھا چر درساں وچ پڑھی پڑھائی جاندی رہی۔ تے اوہدے اسلوب توں وکھ کے بعد وچ کجھ ہور لوکاں دی پنجابی نثر وچ ایہو جیہاں کتاباں لکھن دی کوشش کیتی۔ پر پکی روٹی سامنے مٹھی روٹی تے مِسّی روٹی دا دیوا بل نہ سکیا۔ ایس ناں نال دو ترے کتاباں لکھیاں گیاں پر اوہ ایڈیاں مشہور نہ ہویاں۔

پنجابی نثر وچ علمی کتاباں

اوہناں دینی مسلیاں بیان کتاباں دے وکھو وکھی نظامیہ مدرسیاں وچ جتھے تعلیم پنجابی زبان وچ

Marfat.com

ہوندی سی۔ کجھ ہور علماواں دیاں کتاباں دی پنجابی نثر وچہ لکھیاں گیاں۔ "عربی زبان دی صرف نحو" ایس وچہ
دیاں اسلامی مدرسیاں وچ بڑے زور شور نال پڑھایاں جاندیاں سن۔ تانونچہ کھی والی پہلی صرف نحو
دی کتاب پنجابی نثر وچ لکھی گئی۔ ایس کتاب دے مصنف دا ناں تے سن تصنیف معلوم نہیں ہو سکیا
خیال کیتا جاندا اے بڑے مغلاں دے آخری دور وچہ لکھی گئی۔ تانونچہ کھی والی مدت مدید تک اسلامی
مدرسیاں وچ پڑھائی جاندی رہی۔ اساں آپ ایس کتاب نوں درساً پڑھیا اے۔

ایس کتاب نوں سامنے رکھدیاں ہویاں مولوی نورالدین صاحب ولد مولوی غلام رسول
صاحب ساکن بھچوڑی نے کافیہ ابن حاجب دی شرح تے بسم اللہ شریف دی ترکیب تے نرے
سوسٹھ صرفی نحوی کھنگلاں سوال جواب دی طرز تے پنجابی نثر وچہ دو کتاباں لکھیاں۔ اہناں دونہہ
کتاباں دے قلمی نسخے ساڈے کتاب خانے وچ موجود نے۔ مولوی نورالدین ہوراں دی وفات
۱۳۰۲ھ وچہ ہوئی۔ ایتھوں اہناں کتاباں دا زمانہ مقرر کیتا جاسکدا اے۔

۸۔ انگریزی راج وچہ عیسائی مذہب دا پرچار پنجابی نثر وچہ

انگریز بہادراں دے راج دا ڈنڈا ہلا دیلا سی۔ اوہناں ایس طرز تے ماں بولی دی حال ایہہ ویکھی۔ تے مسلماناں نوں دین اسلام توں ہٹان لئی تے اپنے دین عیسائی
دے پرچار لئی پرانیاں مذہبی کتاباں تورات، انجیل، زبور دے پنجابی نثر وچ ترجمہ کروائے تے عیسائی
مذہب دا پرچار شروع کر دتا۔ اہدے نال کجھ ہور کتاباں وی عیسائی مذہب دے متعلق لکھیاں گیاں۔
ڈاکٹر گراہم بیلی نے انجیل دا ترجمہ پنجابی وچ کیتا۔ پادری رحمت مسیح نے ڈھیر ساریاں کتاباں عیسائی مذہب
بارے لکھیاں۔ زبور دا ترجمہ پادری امام دین شہباز نے پنجابی وچہ کیتا تے یوشوا فضل الدین ہوراں
بائبل دا ترجمہ کیتا۔ تے ایس سمے وچہ ایس طراں ڈھیر ساریاں کتاباں جو عیسائی مذہب نال تعلق
رکھدیاں سن۔ پنجابی زبان وچہ لکھیاں گیاں۔

۹۔ قرآن پاک دے ترجمے پنجابی نثر وچہ

انگریزاں دے ایس طور طریق نوں ویکھ کے ایس وچہ دیاں علماواں نے جیہڑے دین
اسلام دی پشت پناہی کردے سن۔ قرآن پاک دے پنجابی وچہ ترجمے
کر دتے۔ جنہاں وچوں مولوی عبداللہ چکڑالوی تے محمد لکھوکی والیاں دا ترجمہ میاں محمد جیو جہلمی دا

ترجمہ تے نبی بخش حلوائی دا ترجمہ پنجابی قرآن پاک بہت مشہور ہوئے تے کئیں واری چھاپ لگے۔ اہناں ترجمیاں دے مطبوعہ نسخے ساڈے کول موجود نے۔ قرآن پاک دیاں ترجمیاں دے نال نال دین اسلام دیاں ڈونگھیاں مسلیاں دا وی پنجابی نثر وچ رواج ہو گیا۔ چنانچہ سرتاج علمائے پنجاب مولوی محمد کلیم اللہ ساکن مچھیانہ نے کلمہ شریف دے ورد تے کجھ ہور ڈونگھے حقائق بارے دو رسالے لکھے۔ جیہڑے ساڈے کول موجود نے تے اجے چھاپے نہیں چڑھے۔

۱۰۔ کجھ ہور علمی تے دینی کتاباں پنجابی نثر وچ

سید مخدوم ساکن لنگر شریف نے نجات المومنین مصنفہ مولوی عبدالکریم ساکن جھنگ ملیہ دی کتاب جیہڑی ۱۰۸۶ ھ وچ لکھی گئی سی تے اسلامی مدرسیاں وچ کورس دے طور تے پڑھائی جاندی سی، دی اک لمی چوڑی شرح پنجابی نثر وچ لکھی جیہڑی مدت ہوئی لے۔ اک واری مجتبائی پریس توں چھاپے چڑھی سی۔ میر سید مخدوم ہوراں ایس کتاب دی منتا تکی تے انواع مولوی عبداللہ دی وی اک لمی چوڑی شرح لکھی تے ایہہ کتاب وی چھاپے چڑھ کے بہت مشہور ہوئی۔

۱۱۔ ادبی کتاباں دے ترجمے پنجابی نثر وچ

ایہدے نال نال ای کجھ ہور علمی تے ادبی کتاباں دی شرح تے ترجمیاں دا رواج پنجابی نثر وچ ہویا تے سب توں پہلاں گلستان سعدی تے بوستان سعدی دے ترجمے پنجابی نثر وچ ہوئے گلستان سعدی دا ترجمہ فضل الٰہی ہوراں جھنگ وچ کیتا تے بوستان سعدی دا اک ترجمہ ساڈے کتاب خانے وچ پیا ہویا اے۔ اینج معلوم ہوندا اے کسے طالب علم پڑھدی واری جو کجھ استاد زبانی بولدا سی قلمی کتاب دے ہیٹھ لکھدا گیا۔ ایہہ ترجمہ بڑے گندے خط وچ لکھیا گیا جیہڑا بڑی اوکھت نال پڑھیا جاندا اے۔

۱۲۔ حاجی محمد دین گجراتی دیاں نثری کتاباں

شہر گجرات وچ پچھلے پنجاہ سٹھاں سالاں وچ اک بزرگ حاجی محمد دین ہوری ہوئے شفاعت نے۔ قریشی ہاشمی خاندان نال تعلق رکھدے سن۔ حضرت سلطان العارفین سلطان باہو ہوراں دے مرید سن۔ ساری عمر تجرد وچ تے دین اسلام دی خدمت وچ صرف کر دتی۔ بڑی جائیداد دے مالک سن۔ اوہ جائیداد ویچ کے کجھ پیسہ ملک حجاز دے پیدل سفر وچ خرچ کر دتا تے باقی رقم مسجد

سنے مدرسے بنا کے وقف فی سبیل اللہ کر دتے۔ اوہناں دی درگاہ اج کل وی محکمہ اوقاف دی تحویل وچ اے اوہناں اپنی تمام عمر چونکہ دین اسلام دی خدمت لئی وقف کر رکھی ہوئی سی۔ ایس سلسلے وچ اوہناں ڈھیر ساریاں کتاباں مختلف دینی موضوعاں وچ پنجابی نثر وچ لکھیاں تے فی سبیل اللہ لوکاں وچ ونڈ دتیاں۔ اوہناں وچوں ۔۔۔ مٹھی روٹی، علم فقہ، زینت القاری، علم قرات تجوید، سوانح حضرت سلطان باہو تے کجھ ہور کتاباں بہت مشہور نے۔ اوہناں کتاباں دا ذکر مشہور فرانسیسی مؤرخ تے نقاد گارساں دتاسی نے وی اپنی کتاب خطبات گارساں دتاسی وچ کیتا اے۔ ایس طراں دین اسلام دی بہت ساری خدمت پنجابی نثر نے سرانجام دتی تے تبلیغ دے ترویج دا ایہہ ڈھنگ لوکاں نوں بہت پسند آیا۔

۱۳۔ دینی مُہاڑ توں ہٹ کے پنجابی نثر اصلاح دیہات لئی

انگریزاں نے کجھ لوکاں دی توجہ ایس پاسوں بھواں لئی تے کجھ ملکی حالات دی اصلاح لئی ہور موضوعاں دیاں کتاباں پنجابی نثر وچ لکھن دا اہتمام کیتا تے دیہات سدھار لئی کجھ کتاباں پنجابی نثر وچ لکھیاں گیاں۔ اوہناں وچوں جٹ دے کرتوت تے وکیل دے کرتوت بہت مشہور ہویاں۔

۱۴۔ پنجابی ناول

انگریزی راج نے جد ادبیات دا رنگ بدلیا تے ناول نویسی دا رواج ہویا۔ بھائی ویر سنگھ امرتسری، چرن سنگھ شہید، موہن سنگھ وید، تارا سنگھ تے نرندر سنگھ پہلے دور دے ناول نویس سنے۔ دوجے دور وچ نانک سنگھ، ایشور چند نندا، گوربخش سنگھ تے جوشوا فضل الدین دا ناں آؤندا اے۔ تریجا دور سنت سنگھ سیکھوں، سریندر سنگھ نرولا تے کرتار سنگھ ہوراں دا اے۔ چوتھے دور وچ جسونت سنگھ کنول، نریندر پال سنگھ، امرتا پریتم تے عبدالمجید بھٹی تے افضل احسن ہوری آؤندے سنے۔ ناول نگاری دا فن انگریزی راج وچ سکھاں نے اپنایا تے ناول لکھے۔ اوہناں دے مسلماناں وچوں ناول نگاری دے فن وچ افضل احسن، مجید بھٹی۔ الطاف قریشی، شوکت چودھری، ریاض احمد سلیم، نواز تے افضل طاہر ہوراں ناول لکھے۔

۱۵۔ ڈرامہ نویسی

فیر ڈرامہ نگاری دے فن نے ترقی کیتی تے بہت ساریاں لوگاں سوہنے سوہنے ڈرامے

Marfat.com

لکھے۔ جدید طرز تے کہانی تے ڈرامہ نگاری دے بوہے کھُلے' تے اج پاکستان وچ اہناں موضوعاں دے اُچّے تے سُچّے فن کار موجود نیں تے اوہناں پنجابی وچ بڑے ودھیا ودھیا ناول، افسانے، ڈرامے لکھ رہے نے

۱۶۔ تاریخ و تنقید

تاریخ تے تنقید و تحقیق دا موضوع وی انگریزی راج وچ ای پَل پیا سی۔ پنجابی زبان دے ادب تے تاریخ بارے سب توں پہلاں پنجابی زبان وچ باوا بدھ سنگھ ہوراں قلم چُکی۔ اوہدوں بعد پاکستان وچ بہت سارے لکھاریاں ایس موضوع تے پنجابی نثر وچ بہت سارا کم کیتا پر اچھے تے معیاری کم دی اجے لوڑ اے۔ ایس سمے وچ جناب نجم حسین سیّد دیاں "سیدھاں" تے میاں شریف کنجاہی ہوراں دی کتاب "جھاتیاں" اُچیاں تے سُچیاں چیزاں نے۔

۱۷۔ اخبار و رسائل

پنجابی زبان وچ اخباراں تے رسالیاں دا رواج وی انگریزی راج وچ ای ہو گیا سی۔ پاکستان بن جان پچھوں پاکستان وچ اچھے اچھے معیاری رسالے نکلن لگ پئے۔ رسالہ پنجابی، پنجابی ادب، پنج دریا، لہراں، حق اللہ تے پنجابی زبان ایسے معیاری رسالے نکلے نے۔ زمیندارہ ڈگری کالج گجرات دے علمی ادبی رسالے وچ پنجابی حصے دا اوادھا ہویا تے اوہدا ناں وسیب بہار رکھیا گیا۔ اوہدے وچ وی چنگے تے چوکھے معیاری مضمون چھپدے نے۔

۱۸۔ پنجاب یونیورسٹی اورینٹل کالج لاہور

کوئی دو ترہوں سالاں توں پنجاب یونیورسٹی لاہور نے ایم اے پنجابی دی منظوری دے دتی اے تے ایم اے دیاں جماعتاں پنجاب یونیورسٹی اورینٹل کالج لاہور وچ جاری ہو گیاں نے۔ اک پور ایم اے پنجابی دا پاس ہویا۔ پنجاب یونیورسٹی نے اُچے تے سُچے موضوعاں تے ایسے ایسے تحقیقی مقالے پنجابی نثر وچ لکھوائے نے۔ جیہدی فہرست ہیٹھ درج کیتی جا رہی اے۔

پنجابی نثر دی روایت جیہڑی مواعظ نوشہریاں بہرل نماز توں ٹری سی بڑی شان تے اہتمام نال ترقی دیاں راہواں تے ٹُردی ٹُردی اج ایتھے تو ڑی پُجی اے۔ انشاءاللہ ماں بولی دی ایہہ شاندار ٹُر ہور وی اعلیٰ درجے دیاں منزلاں ملّے دی تے دنیا جہان دیاں وڈیاں وڈیاں زباناں نال موڈھے نال موڈھا جوڑ کے ضرور ٹُرے دی۔

(احمد حسین احمد)

25640

Marfat.com

پنجابی زبان وچ اسلامی فقہ دی تدوین

تے

پرچار

Marfat.com

UNIVERSITY
LIBRARY

پنجابی زبان وچ اسلامی فقہ دی تدوین تے پرچار

عام طور تے ویکھیا گیا اے جے جیہڑی وی زبان ابتدائی طور تے تحریری شکل اختیار کر دی اے سب توں پہلاں اوہدے ساہمنے مذہبی پرچار ہوندا اے۔ پاک ہند سرزمین وچ جدوں اسلام دی آمد آمد ہوئی۔ اودوں ہندوستان دی زمین وچ سنسکرت بولی جاندی سی۔ مسلماناں دی آمد نال عربی تے فارسی زباناں دے راہ کھلے۔ مغلاں دے راج وچ ترکی زبان دا وادھا ہویا۔ نتیجہ ایہہ نکلیا۔ جے چوہنہ زباناں دے ملاپ نال دوہنہ نویاں زباناں اردو تے پنجابی نے اپنا روپ نکھاریا۔ ابہام

پنجابی زبان وچ لکھت دا رواج مغلاں دے راج وچ ای ہویا۔ ایہہ اوہ زمانہ سی۔ جدوں اسلام دی روایت ایران وتوں غزنوی راج وچ پاک و ہند وچ وارد ہوئی۔ ایس جوہ وچ اسلام دے پیر پکے کرن لئی لوڑ سی جے اسلام دے احکام، ارکان تے مسئلے دور دور تک پنڈاں وچ اپڑ دے جان تاں جے ایہہ معاشرہ اسلامی اصولاں توں پوری طراں واقف ہو جائے۔

اسلام وچ تقلید دی صورت کجھ شروع توں ای اسلام دا حصہ سمجھی جاندی رہی۔ اسلام ملک عرب توں آیا ساڈی مذہبی کتاب قرآن پاک عربی زبان وچ نازل ہویا۔ احادیث دے مجموعے عربی وچ مرتب ہوئے۔ بھانویں اہناں دے جامع یا مؤلف عجمی ای سن۔ اسلامی فقہ دیاں کتاباں ایسے کارن عربی وچ لکھیاں گیاں۔

غزنوی عہد توں لے کے مغلاں دے زمانے تیکر لوک ایسے لکیر دے فقیر رہے۔ عربی تے فارسی زبان نوں مذہبی زبان سمجھ کے دینی کتاباں عربی زبان وچ لکھنیاں تے پڑھنیاں ثواب دا کم سمجھیا جاندا سی۔ تے پاک و ہند دی زمین وچ وی مذہبی کتاباں عربی تے فارسی وچ لکھیاں گیاں۔

مغلاں دے راج وچ جدوں اسلامی سلطنت دیاں حداں دور دور تک اپڑ گیاں۔ تے دین اسلام وی دور دور پنڈاں تک اپڑ گیا۔ فیر وی عالم تے فاضل لوک اپنیاں علمی کتاباں عربی تے فارسی وچ ای لکھدے رہے۔ دینی کتاباں عربی وچ تے ادبی کتاباں دا رواج فارسی زبان وچ ہویا۔

پرپنڈاں وچ بالاں نوں پڑھان لئی تے عام لوکاں نوں دین اسلام دی سدھ بدھ کران لئی کتاباں ماں بولی وچ لکھیاں جان لگیاں، پنجابی زبان وچ فقہ دیاں کتاباں ڈھالن دا رواج ہویا۔ کم دا شروع ہونا ای سی جے دلیس پنجاب دے علماواں نے اوہ کمال وکھائے جے بغداد تے بخارا دے لوک وی اہناں توں پچھے رہ گئے۔ پنجابی زبان وچ فقہ اسلامی دیاں اوہ اوہ کتاباں لکھیاں گئیاں جنہاں دا جواب شاید عربی تے فارسی زبان دیاں کتاباں وچوں کھٹ لبھے۔ عالماں نے فقہ دے اوکھے تے ڈونگھے مسلے مٹھیٹھ پنجابی نظم وچ ایس طراں ڈھالے جے انج معلوم ہوندا اے۔ جے فقہ اسلامی دی اصلی زبان پنجابی اے۔ تے عربی فارسی دیاں کتاباں اوہناں دے ترجمے نے۔ کدی عربی تے فارسی نوں مذہبی زباناں دا مقام حاصل نہ ہوندا تے فقہ دی زبان ضرور پنجابی اکھواندی۔ پنجابی زبان وچ علم فقہ بارے کی کجھ لکھیا گیا اوہدا تھوڑا جیہا ویروا ایتھے درج کیتا جاندا اے۔

ایس موضوع دی سب توں پہلی کتاب جیہڑی سامنے آوندی اے اوہ میاں عبدی دی کتاب رسالہ مہتدی اے۔ عبدی موضع باتو دے رہن والے سن۔ کودھن ذات نال تعلق رکھدے سن۔ اوہناں دے پیو دا ناں محمد سی اے۔ ایہہ رسالہ اوہناں ۹۹۷ھ وچ لکھیا گیا روزیاں دے فرض ہون بارے لکھدے نے :۔

روزے ماہ رمضان دے سبھے فرض پچھان
سبھناں کارن نیتناں فرض کیتا رحمان
چھوڑن کھاون پیونا کرنا ترک جماع
ایہہ روزہ بجھ توں نال قیاس سماع

عبداللہ لاہوری علاقہ ہانس دے رہن والے سن۔ اینھوں اٹھ کے لاہور آ گئے۔ تے ساری عمر لاہور ای رہے تے درس تدریس دا کم کردے رہے اہناں ۱۰۲۵ھ توں ۱۰۷۵ھ تو ڑی مسلسل فقہ دے مسلے پنجابی زبان وچ لکھے۔ اہناں دی کتاب باراں انواع بڑی مشہور ہوئی۔ تے ہن توڑی درساں وچ پڑھائی جاندی اے۔ انواع وچ باراں فقہ دیاں کتاباں نے۔ جنہاں دی تفصیل ایہہ اے :۔

۱۔ تحفہ ۱۰۲۵ھ وچ لکھیا گیا	۲۔ خلاصہ ۱۰۳۴ھ	۳۔ انواع العلوم ۱۰۴۳ھ
۴۔ خیر العاشقین کلاں ۱۰۵۴ھ	۵۔ سراجی ۱۰۵۸ھ	۶۔ نص فرائض ۱۰۳۰ھ
۷۔ خلاصہ معلومات ۱۰۴۳ھ	۸۔ حصار الایمان (سن ندارد)	۹۔ خیر العاشقین خورد ۱۰۶۵ھ

۱۰۔ معرفت الٰہی ۱۰۴۵ھ ۱۱۔ صیقل اول ۱۲۔ صیقل دوم

ایسے زمانے دے اک بزرگ دولت علی سن۔

اوہناں ۱۰۵۴ھ وچ نور نامہ لکھیا۔

درویش محمد، عبداللہ لاہوری دے مقلد سن۔ اہناں دی کتاب فرائض درویش محمدی ایس دور دی اک یادگار اے۔ جیہڑی انواع دے نال نال مدرسیاں وچ پڑھائی جاندی رہی۔

اورنگ زیب دے سمے حافظ برخوردار اک بڑے عالم تے شاعر بزرگ ہوئے سن۔ فرائض فرائض ورثہ ـــ ورثہ تقسیم کرن دے موضوع تے اہناں اک کتاب ۱۰۸۱ھ وچ لکھی۔ جیہڑی بہت مشہور ہوئی تے درساں وچ پڑھائی جاندی رہی۔

حافظ برخوردار توں بعد مولوی عبدالکریم ہوراں دا ناں آوندا اے۔ ایہہ بزرگ جھنگ دے رہن والے سن۔ ۱۰۸۶ھ وچ اہناں اک کتاب نجات المؤمنین لکھی۔ جیہڑی انواع عبداللہ تے رسالہ ہندی وانگوں مدتاں تیک مسیتاں وچ پڑھائی جاندی رہی تے مسلمان بال ایہہ کتاب زبانی یاد کرلیندے سن۔ اہناں دی اک ہور کتاب نجات الایمان وی اے۔ جیہڑی ایسے موضوع تے لکھی گئی۔ غوث اجبر فرد فقیر گجراتی نے ایسے سمے روشن دل لکھیا جیہڑا مدتاں تیک اسلامی رسیاں وچ پڑھایا جاندا رہیا۔

مولوی حبیب عرف فقیر درزی موضع چودھوال ضلع گجرات دے وسنیک سن۔ اہناں ۱۱۱۴ھ وچ اخبار الآخرت تے فقہ اصغر، دو فقہ دیاں کتاباں پنجابی نظم وچ لکھیاں۔

کمال الدین بھنو ضلع ہزارہ دے بزرگ سن۔ اہناں دے پیو دا ناں مولوی خیر دین سی ۱۱۱۴ھ وچ اک کتاب فقہی مسائل تے لکھی۔

عبدالرحمٰن منہاس نے بحر المسائل دے ناں تے اک کتاب ۱۱۱۴ھ وچ لکھی۔ عبدالرحمٰن منہاس دے پیو دا ناں تاج دین سی تے تاجپورہ لاہور دے رہنے والے سن۔

مولوی محمد سعید چک ملوک دے بزرگ سن۔ اہناں علم قرأت وچ ایسے سمے اک رسالہ لکھیا۔

حافظ اکرم بن حافظ امان اللہ بن الباری بن ابو الفضل بن فتح اللہ بن مخدوم عثمان بن مخدوم نصیر الدین ملتان دے رہن والے سن۔ اوتھوں موضع ٹھٹھی ضلع گجرات وچ آ گئے۔ ایتھے آ کے ۱۱۳۱ھ وچ سراج القاری تے رسالہ شیریں قرأت دے فن وچ پنجابی زبان وچ لکھے۔

Marfat.com

حافظ برخوردار رانجھا تخت ہزارے دے باشندے سن۔ سیالکوٹوں علم دی تحصیل کیتی، کجھ چر رسول نگر رہے آخر چٹی شیخاں متصل سیالکوٹ وچ آرہے۔ اہناں پنجابی زبان وچ فقہ دا ڈھیر سارا ذخیرہ چھڈیا اے۔ انواع برخوردار ایس موضوع دی اہناں دی مشہور کتاب اے۔

ایہہ کتاب ۱۱۳۶ھ وچ لکھی گئی۔ اہدے وچ ایہہ رسالے درج نے :۔

شمس العلوم، بحر العلوم، فقہ اجمال، مفتاح المصلّی، نجات المسلمین، شرف النکاح، تنبیہہ المسدین، رسالہ نماز، نہر العلوم، سایہ اصلی، میزانِ شریعت، مفتاح الفقہ، مسئلہ بانگ نکاح شریف، رسالہ بُہل نماز، شرح خلاصہ کیدانی، مفتاح السعادت، سراج المعاملات۔

ایہہ سارے رسالے پنجابی زبان فقہ اسلامی دا انسائیکلوپیڈیا نے۔ جیہدا جواب عربی تے فارسی زباناں کتاباں کول نہیں۔

ایسے دور وچ عبداللہ لاہوری عرف برخوردار اک بزرگ ہوئے۔ اہناں ۱۱۳۹ھ وچ ذبح نامہ پنجابی زبان وچ لکھیا۔

حاجی نور محمد شیر گڑھی ہوراں ۱۱۴۰ھ وچ میت نامہ لکھیا جدھے وچ میت بارے فقہ دے مسئلے نے۔

علاول خاں ولد درویش محمد ہوراں مقدمۃ الانوار اک حنفی دا فقہی رسالہ لکھیا۔ علاول خاں اوس سمے لاہور دے صوبے دار سن۔

مولوی محمد عابد وزیرآبادی نے رسالہ عقیقہ آجیہدے وچ عقیقہ دے متعلق مسئلے سن پنجابی شعراں وچ لکھیا۔ اہناں دا زمانہ ۱۱۹۴ھ دسیا جاندا اے۔

محمد فقیر ہوراں ۲۰ ماہ رمضان ۱۱۸۷ھ نوں رسالہ راست گفتار پنجابی زبان وچ ڈھالیا

غلام نبی ہوراں جامع الوجوہات لکھی جہدے وچ فقہ دے مسئلے نے۔ تے ایہہ کتاب ۱۲۰۴ھ وچ لکھی گئی۔

حافظ رمضان موضع چک سکندر ضلع گجرات دے نے۔ ایسے سمے معرفت الآخرت لکھی واصل گجراتی ہوراں جیہڑے خواص پور ضلع گجرات دے رہن والے سن، ۱۱۹۴ھ وچ مباشرت نامہ تصنیف کیتا۔

سید محمد مخدومانی ساکن چک بیکن چالی لاواں ضلع سید پور متصل پنڈ دادن خاں نے ۱۲۵۰ھ وچ کسب نامہ تعلیمن ُوزی لکھیا۔ جیہدے وچ تصوف تے فقہ دے مسئلے دسّے نے۔

Marfat.com

محمد یار ولد پیر محمد ساکن کوٹ کالی بار رانجھیاں والی متصل تخت ہزارہ نے ۱۱۹۴ھ وچ آفرینش نامہ تے نافع الصلوٰۃ پنجابی زبان وچ لکھے۔

مولوی نور محمدؒ ولد چودھری جھنڈا قوم جویا ساکن رانیاں تحصیل سرسہ ضلع حصار ۱۲۸۷ھ وچ پیدا ہوئے۔ اہناں آبِ حیات، خطباتِ مولود، شہبازِ شریعت، چراغِ شریعت، خورشیدِ شریعت تے مفادِ شریعت کتاباں پنجابی زبان وچ لکھیاں۔

سِکھاں دے راج وچ حافظ خان محمد ہوراں ۱۲۴۲ھ وچ رسالہ مفید العلماء تصنیف کیتا۔

غلام محی الدین قصوری ہوراں پنجابی وچ مسائلِ حج تے درود مستغاث دا ترجمہ کیتا۔ غلام محی الدین ہوری ۱۲۷۰ھ نوں فوت ہوئے سن۔

علامہ سید احمد ناظم قلعہ داری ہوراں ۱۲۵۲ھ وچ ارشاد الطالبین اک کتاب پنجابی شعراں وچ لکھی۔ جیہدے وچ فقہ دے مسئلے درج نے۔ علامہ موصوف ۱۳۰۲ھ نوں فوت ہوئے۔

فقیر حافظ پسروری اک بندے نے ۱۲۸۰ھ وچ رسالہ فتح القلوب کسے محمود ثانی بندے دے آکھے لگ کے مسجد چنگڑاں والی وچ بہہ کے لکھیا۔ جیہدے وچ گون وجان دے بارے شرعی حکم درج نے۔

بہار شاہ ولد حافظ عظمت اللہ ہوراں رسالہ راحت الفقراء تصنیف کیتا۔

عبدالغنی نے اک رسالہ کوٹھا اسلام دا پنجابی وچ لکھیا۔ جیہدے وچ وضو تے نماز دے مسئلے نے۔

خدا بخش نے بدعت نامہ دھونکل ۱۲۶۸ھ وچ تصنیف کیتا۔

مولوی قادر بخش وزیر آبادی جیہڑے مولوی محمد عابد وزیر آبادی دے پوترے سن اہناں پنجابی وچ ڈھیر ساریاں کتاباں لکھیاں تے مسائل نادریہ تقسیم ورثے دے بارے ۱۲۴۰ھ وچ لکھے

حافظ محمد لکھوکی والے جیہڑے اک بڑے وڈے عالمِ دین سن۔ اہناں پنجابی زبان وچ ڈھیر ساریاں کتاباں لکھیاں۔ قرآن پاک دی تفسیر بہت مشہور رہے۔ فقہ دے علم وچ انواع بارک اللہ تے انواع محمدی اہناں دیاں مشہور کتاباں نے۔ حافظ محمد ہوری ۱۲۰۲ھ وچ لکھوکی ضلع فیروزپور وچ جمّے سن تے ۱۳۱۲ھ نوں وفات پائی۔

اہناں دے بعد نبی بخش حلوائی، خدا بخش واعظ، مولوی حبیب اللہ، مولوی نور احمد ہوراں ایس روایت نوں برقرار رکھیا۔

Marfat.com

مولوی محبوب عالم ولد مولوی محمد یار ولد غلام محمد الحکیم نے ستر المومنات، فوائد بسم اللہ تہذیب الصلوٰۃ، شرح خلاصہ کیدانی، ترتیب الصلوٰۃ، ہدایت نامہ، عقد نامہ، آداب الفقراء پنجابی زبان وچہ لکھے
مولوی محمد اعظم قریشی ساکن غازی گوہر تحصیل بھمبر ضلع میرپور دے رہن والے سن۔ ۱۳۴۳ھ نماز اعظم پنجابی وچہ لکھی۔ جیہدے وچہ نماز بارے مسئلے دسے نے۔
مولوی نور احمد ساکن ناگریاں والا نے اک فقہی رسالہ لکھیا۔
محمد دین ساکن اودوکی ضلع گوجرانوالہ نے رسالہ جمعہ، رسالہ چوہڑیاں، رسالہ سبایہ پنجابی زبان وچہ لکھے۔ جیہدے وچہ فقہ دے مسئلے درج نے۔
اخیر تے مولوی دلپذیر بھیروی دا ذکر آوندا اے۔ انواع دلپذیر تے ہور کتاباں پنجابی زبان وچہ لکھیاں۔ جنہاں وچہ فقہ دے مسئلے نے۔
ایس موضوع نوں ذرا کھلار کے لکھیا جاوے تے ایہہ گنتی کوئی سینکڑیاں ہزاراں تو‌ڑی اپڑے۔
ایس تھوڑے جیہے اندازے توں معلوم ہوندا اے۔ جے علم فقہ نوں پنجابی زبان وچہ ڈھالنا ڈاکم جیدوں شروع ہویا۔ ایس زور نال شروع ہویا۔ جے پنجاب دی جوہ وچہ ہر ہر تھانویں تے ہر ہر جگہ وچ فقہ دیاں کتاباں دا ہڑ آ گیا۔ جیہڑیاں علم فقہ بارے لکھیاں گیاں۔ فیر اہناں کتاباں دے مطالعہ توں معلوم ہوندا اے۔ جے بیت الفقہ اسلامی دنیا وچہ پنجاب دا علاقہ سی۔ فقہ اسلام دے اوکھے توں اوکھے مسئلے ٹھیٹھ پنجابی زبان وچہ ایس طراں لکھے گئے۔ جے انج معلوم ہوندا اے۔ جے علم فقہ پنجابی علماں وچوں اک علم اے۔ رسالہ پہلی نماز ایسے سلسلہ دی اک کڑی اے۔
کدی وقت ملیا تے انشاء اللہ ایس موضوع تے اسیں اک وڈی ساری کتاب لکھاں دے۔

احمد حسین احمد
گجرات، دسمبر ۱۹۷۳ء

حافظ برخوردار

تے

رسالہ بوہل نماز

Marfat.com

Marfat.com

۱۔ حافظ برخوردار

ے حافظ برخوردار سنیدا بلبل باغ سخن دی   شعر اوہدے جیوں ہوا فجر دی دیوے باس سجن دی

حافظ برخوردار اورنگ زیب، عالمگیر دے سمے اک اُچے تے سچے شاعر گزرے نے جنہاں دے ناں نال مختلف موضوعاں تے ڈھیر ساریاں کتاباں ملدیاں نے۔ اوسے سمے دے کجھ اگے پچھے ایسے ناں نال کجھ ہور وی ڈھیر سارے شاعر ہوئے نے، جنہاں دا ناں حافظ برخوردار سی ایہناں دے وکھو وکھ ہون ول اشارے کجھ تے اوہناں دیاں کتاباں وچوں ملدے نے تے کجھ بعد دے مصنف وی اشارے کردے نے۔

پنجابی دے مشہور شاعر میاں احمد یار[۱] مرالہ والے لکھدے نے ے

ستھرا شعر نہ حافظ جیہا تول پورا اُس ہٹی   پر انگلیاں پچھلیاں شاعراں دی میں اس ویلے کسوٹی

حافظ برخوردار جو آہا رانجھے پچھے والا   اس نے دی فیضان الٰہی علم عمل وچہ پالا

مولوی دلپذیر بھیروی[۲] نے بڑا کھل کے لکھیا اے ے

دونویں حافظ برخوردار تے دونویں حافظ قاری   دوہاں لکھ یوسف دے قصے پائی برخورداری

میاں محمد بخش جہلمی[۳] لکھدے نے ے

حافظ برخوردار سنیدا بلبل باغ سخن دی.   شعر اوہدا جیوں وا فجر دی دیوے باس سجن دی

حافظ برخوردار مصنف گویا جنہاں دی چھٹی !   ہر ہر بیت اوہناں دا مٹھا جیوں مصری دی گٹی

افسوس ایہہ دے بے ایہناں شاعراں دا تحقیق دا موضوع نہیں سی اوہناں تے کجھ حقیقت دی گل کیتی اے۔ پر تاریخ لکھن والیاں نے تحقیق کرن والیاں جنہاں دا اصل موضوع دے وہ ایس سارے موضوع نوں گول کر گئے اک ای۔ حافظ برخوردار دا ناں لے کے ہر شے اوہدے نال مڑی جاندے نے، باوا بدھ[۴] سنگھ، عبدالغفور[۵] قریشی، مولا بخش کشتہ[۶]، اختر حسین[۷] اختر، شفیع عقیل[۸]

---

[۱] میاں احمد یار بحوالہ عبدالغفور قریشی، پنجابی ادب دی کہانی مطبوعہ عزیز بک ڈپو ص ۲۴۴۔

[۲] مولوی دلپذیر بحوالہ عبدالغفور قریشی، پنجابی ادب دی کہانی " " " ص ۲۴۵۔

[۳] میاں محمد بخش " " " " " " " " ۲۴۴۔

[۴] باوا بدھ سنگھ پریم کہانی ص ۲۰۶۔ [۵] پنجابی روپ کہانی ص ۲۴۳۔ عزیز بک ڈپو لاہور

[۶] پنجابی شاعراں دا تذکرہ ص ۱۷۔ فرم میاں مولا بخش کشتہ اینڈ سنز ۲۹ ٹمپل روڈ لاہور

[۷] کھلرے موتی ص۔ [۸] پنجاب رنگ ص ۲۹۔ مرکزی اردو بورڈ لاہور

Marfat.com

مجاہد سرور[1] نے تاریخ ادبیات[2] مسلمانانِ پاکستان و ہند والیاں اپنیاں کتاباں وچ حافظ برخوردار دا ذکر تفصیل نال کیتا اے۔ اہناں وچوں عبدالغفور قریشی، مولا بخش کُشتہ، اختر حسین اختر ہوراں اوپر والے شعر تے درج کر فتے پر گل نہ نکھیڑی، حافظ برخوردار اکو ای رہیا۔ ایس لحاظ نال تاریخ ادب پنجابی دیاں ساریاں کتاباں وچ حافظ برخوردار والی گل سارے دی ساری غلط اے نے۔ میں اک اک کتاب غلطی نہیں دسدا نہ ہی اہناں اوتے تنقید دی کوئی لوڑ اے۔ ہر اک حافظ برخوردار بارے کھول کے نکھیڑا کر کے صحیح صحیح گل دسیج کرنے آں۔ کتاباں نال مقابلہ کر کے تنقید اپنے آپ ہو جائے دی تے پتہ لگ جائے دا جے ساڈے پنجابی ادب دیاں تاریخ داناں اپنیاں کتاباں کیڈی کو تحقیق نال لکھیاں ہویاں نے۔ میں آپ اک دو واری حافظ برخوردار دے موضوع تے قلم چلائی۔ اک واری ماہنامہ پنجابی لاہور[3] وچ مضمون لکھیا، فیر اپنی کتاب تاریخ ادب[4] پنجابی وچ وی حال احوال لکھے، تریجی واری مختصر تاریخ ادب[5] پنجابی دے دوجے ایڈیشن وچ وی واد دھا کیتا، ہر واری کجھ نہ کجھ گل نویں لبھدی گئی پر گل توڑ نہ چڑھی۔ ہن اللہ دا شکر اے نویں سر دی تحقیق دے بعد گل کدھرے سرے چڑھدی لگدی اے۔

سید شریف احمد شرافت نوشاہی ساڈے بڑے مہربان دوست نے۔ اوہناں دو حافظ برخوردار چھاپڑ کے اپنی کتاب[6] اذکارِ نوشاہیہ وچ ص ۵۲ تے کوئی اٹھاں حافظ برخورداراں دا ذکر کیتا اے لکھدے نے:-

"(ایک تاریخی غلطی کی تصحیح) شاہ جہانی اور عالمگیری دور میں چند بزرگ آپ (حافظ برخوردار بحرالعشق) کے ہم نام ہوئے ہیں۔

۱۔ حافظ برخوردار بحرالعشق۔ یہ سید علوی سے ان کے حالات رسالہ احمد بیگ، تذکرہ نوشاہیہ، ثواقب المناقب، کنز الرحمت، خزینۃ الاصفیاء میں موجود ہیں۔

۲۔ حافظ برخوردار، یہ موضع بُچہ چٹھہ ضلع گوجرانوالہ کے قاضی زادوں میں سے تھے۔ پنجابی زبان کے مشہور شاعر تھے۔ قصہ یوسف زلیخا اور قصہ مرزا صاحباں ان کی یادگار ہیں۔ ان کا مزار بُچہ چٹھہ میں ہے۔

۱۔ پنجابی روپ ص ۲۸ - ادارہ مطبوعات پاکستان کراچی۔

۲۔ تاریخ مسلمانانِ پاکستان و ہند میں پنجاب یونی ورسٹی لاہور۔

۳۔ ماہنامہ پنجابی لاہور بابت

۴۔ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ - احمد حسین احمد ص ۷۵ مکتبہ میری لائبریری لاہور

۵۔ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ اشاعت دوم ص ۳۵۴ - مکتبہ میری لائبریری لاہور

۶۔ اذکارِ نوشاہیہ، سید شریف احمد شرافت نوشاہی ص ۵۲

Marfat.com

۳۔ حافظ برخوردار۔ یہ قوم رانجھا سے تھے ضلع سرگودھا کے مشہور گاؤں وسنی شاہاں والی میں سکونت رکھتے تھے۔ یہ بھی شاعر تھے۔ پنجابی زبان میں فقہ حنفی کی کتاب انواع اور ایک قصہ یوسف زلیخا ان کی تصانیف سے موجود ہیں۔

۴۔ شیخ برخوردار گجراتی ۱۰۳۰ھ میں حاجی پور پٹنہ کی سیر کر کے برہان پور کو چلے گئے۔ ان کا ذکر مولانا محمد غوثی بن شیخ حسن شطاری الندوی نے اپنی کتاب اذکار الابرار کے ص ۷۰۵ پر لکھا ہے۔

۵۔ حافظ برخوردار جن کا مزار چیچی ضلع سیالکوٹ میں ہے۔ ان کی شاعری کا کوئی ثبوت نہیں۔

۶۔ حافظ برخوردار۔ یہ موضع ٹاہلیانوالہ تحصیل کھاریاں ضلع گجرات میں سکونت رکھتے تھے۔ قرآن مجید کا درس دیتے تھے اور سینکڑوں طلباء ان سے فائز المرام ہوئے۔

۷۔ حافظ برخوردار، ان کا مزار جنڈیالہ شیر خاں ضلع شیخوپورہ میں گاؤں سے مشرق کی جانب ہے بلند گنبد ہے۔ حالات کا کچھ پتہ نہیں۔

۸۔ میر سید برخوردار پسروری، ان کا مزار پسرور ضلع سیالکوٹ میں ہے۔ یہ سید تھے ان کا ذکر مفتی علی الدین لاہوری نے کتاب عبرت نامہ جلد دوم میں کیا ——— ہمارے ایک معاصر مؤرخ ماسٹر رشید نیاز سیالکوٹی نے تاریخ سیالکوٹ میں موضع چیچی والے حافظ برخوردار کا تذکرہ کیا ہے چونکہ ان کا ذکر کسی کتاب میں درج نہ تھا۔ اس لیے انہوں نے چار ہم نام بزرگوں کے حالات محفوظ کر کے ان کے نام چسپاں کر دیئے ہیں۔ (اذکار نوشاہیہ ۵۲)

اہناں توں علاوہ کجھ ہور برخورداراں دا ذکر وی ملدا اے جنہاں دے ناں دی فہرست ایہہ وے۔

۹۔ اک حافظ برخوردار اپنا پتہ نواں ایہناں کتاباں وچہ رسول نگر دسدے نے۔ شرح قصیدہ [1] بردہ شرح قصیدہ بہشتی، شرح غوثیہ تے کجھ ہور کتاباں اوہناں دیاں لکھیاں ہویاں نے۔

۱۰۔ اک حافظ برخوردار [2] ہرلانوالی ضلع گوجرانوالہ دے رہن والے سن۔ حضرت پاک رحمان المعروف شاہ رحمان بھڑی والے دے مرید سن۔

۱۱۔ عبداللہ برخوردار [3] لاہور دے رہن والے سن۔ ایہہ داناں مرزا شاہ محمد بادشاہ دے ویلے ۱۰۳۶ھ وچہ اہناں اک کتاب ذبح نامہ لکھی سی۔

---

[1] مجموعہ شرح قصائد قلمی نسخہ مملوکہ قاضی عبدالعزیز صاحب جابیہ کتب خانہ گجرات۔ پنجابی ادب کی مختصر تاریخ احمد حسین احمد ۲۵
[2] زبانی روایت سید شریف احمد شرافت نوشاہی [3] پنجابی ادب کی مختصر تاریخ۔ احمد حسین احمد قلمی نسخہ بدستخط پنجابی ادب کی مختصر تاریخ ص ۷۲ بمکتبہ میری لائبریری لاہور

Marfat.com

۱۲۔ اک حافظ برخوردار[۱] دا ذکر مولوی محمد عابد وزیرآبادی زمانہ ۱۱۹۴ھ نے اپنیاں تحریراں وچ کیتا اے ایہہ کوئی بڑے عالم فاضل بزرگ سید سن۔

۱۳۔ حافظ برخوردار[۲] خوشدل دا ذکر اکثر تذکریاں وچ ملدا اے۔ وفات ۱۳۴۹ھ / ۱۹۳۰ء خواجہ فرید چاچڑاں شریف والیاں دے مرید سن۔

۱۴۔ ایہناں[۳] توں علاوہ ایس ناں نال ہور وی عالماں فاضلاں لوکاں دا ذکر کتاباں وچ ملدا اے۔ جیہدے توں ثابت ہوندا اے حافظ برخوردار اک دو نئیں ڈھیر سارے نے جیہناں دے ناں تے کتاباں اک دوجے نال غلط ملط ہو گیاں ہویاں نے۔ اسی ایہناں ساریاں نوں سامنے رکھدیاں ہویاں اک اک دا نکھیڑا کرنے آں۔

ایہناں ساریاں برخورداراں وچوں حافظ برخوردار ٹاہلیاں والا، معاصر مولوی محمد عابد وزیرآبادی، حافظ برخوردار برہان پوری، عالم لوک سن ایہناں دے شعراں دا تذکرہ نہیں ملدا، عبداللہ برخوردار لاہوری، برخوردار خوشدل، برخوردار پسرور والا۔ برخوردار جنڈیالہ شیر خان والا تے برخوردار ہرلانوالی والے بارے کوئی مغالطہ نہیں۔ ایہناں دے حال احوال سدھے پدھرے کتاباں وچ درج نے۔ ایہناں بارے بحث دی لوڑ نہیں مغالطہ صرف حافظ برخوردار بحرالعشق، برخوردار بچہ چھٹہ والا، مسلمانی والا، دستی شاہاں والی والا، چیچی شیخاں والا تے رسول نگر والے بارے اے۔ جیہناں دے حال احوال اسی وکھو وکھ کھول کے لکھدے آں، مغالطہ خود بخود دور ہو جاندے دا۔

۱۔ حافظ برخوردار بحرالعشق

حافظ برخوردار[۴] بحرالعشق حاجی محمد نوشہ گنج بخش ہوراں دے وڈے پتر سن[۵]، بڑے عالم فاضل تے صوفی پیر فقیر بزرگ سن۔ پنجابی وچ شعر وی لکھدے سن۔ ایہناں دی اک لمبی چوڑی مناجات اساں اپنی کتاب مختصر تاریخ ادب پنجابی وچ درج کیتی اے ۱۰۰۳ھ / ۱۵۹۴ء وچ فوت ہوئے۔ ایہناں دے متعلق صرف ماسٹر رشید نیاز ہوراں نوں ٹپلے لگے۔ ایہناں تاریخ سیالکوٹ[۶] وچ برخوردار بچہ چھٹہ والا، حافظ برخوردار رانجھا شاہاں والا تے برخوردار بحرالعشق ہوراں نوں اک آدمی سمجھیا اے تے چوہاں حال احوال خلط ملط کر

[۱] یادداشت ہاتے مولوی محمد عابد وزیرآبادی قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری۔

[۲] پنجابی ادب دی کہانی عبدالغفور قریشی ص ۴۰۶۔ عزیز بک ڈپو لاہور و تاریخ ادبیات مسلمانان پاکستان و ہند۔

[۳] تحفہ حسین شاہی۔ [۴] تذکرہ نوشاہیہ محمد جان نوشاہی قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری و شریف التواریخ سید شریف احمد شرافت نوشاہی۔ [۵] تاریخ سیالکوٹ ماسٹر رشید نیاز صاحب۔

کرتے تے نے سید شریف احمد ہوراں اوپر والے بیان وچ سودھی کر دتی اے۔

۲- حافظ برخوردار مسلمانی والا

ایہہ حافظ برخوردار قصبہ مُسلمانی چیمہ چٹھہ پرگنہ صوبہ لاہور دے رہن والے سن کجھ لوک اہناں دی تاریخ پیدائش ۱۰۳۰ھ دسدے نے۔ اہناں دی ابتدائی تعلیم پتہ نہیں کتھوں ہوئی البتہ اعلیٰ تعلیم خاص طور تے علم فرائض، فقہ وغیرہ موضوع ہریئیچ مولوی عبدالحکیم ہوراں کولوں پڑھی۔ کجھ لوک[1] عبدالحکیم دے نال توں اہناں نوں عبدالحکیم سیالکوٹی آکھدے نے حالانکہ حافظ برخوردار عبدالحکیم ہوراں دا وطن ہریئیچ[2] دسدے نے جس دے نال عبدالحکیم سیالکوٹی توں دُور دا وی واسطہ نہیں، علم توں فارغ ہو کے حافظ برخوردار[3] جہاں آباد چلے گئے اوتھے رہ کے اک کتاب فرائض ورثہ[4] لکھی ایہہ گل آپ حافظ برخوردار نے خود فرائض ورثہ وچ درج کیتی اے۔

ایہہ جوڑے فرائض ہندوی وچ جہان آباد — جاں ہویا فضل خدا دا تے ہادی کیتی استاد
اس نال عبدالحکیم ہے ہریا دس مکان — فرائض پڑھیم جس توں ثابت ہوس ایمان
میں بھی وطن پنجاب اے قسمت آندا ٹور — چیمہ چٹھہ پرگنہ صوبہ مجبہ لاہور
قصبوں چیڑ دے تیہہ ہے مسلمانی نال — اوہ حافظ دے من بہشت کلو وچہ گراں

اہناں شعراں وچوں احساس ہوندا اے جے ہریہ تے جہاں آباد لاہور توں کوئی دور دراز شائد ملتان والے پاسے کوئی پنڈ نے، ایس کارن دی عبدالحکیم سیالکوٹی دا اشتباہ نہیں ہوندا۔ سید شریف احمد شرافت[5] ایس حافظ برخوردار نوں حافظ برخوردار ساکن بُچہ چٹھہ لکھدے نے۔ ہو سکدا اے مسلمانی دا ناں بچہ چٹھہ ہووے یا بُچہ چٹھہ مسلمانی دے نال دا کوئی پنڈ ہووے۔ سید شرافت ہوراں بچہ چٹھہ دا سوال کتھوں لیا اے اوہ ساہنوں پتہ نئیں۔

ایس حافظ برخوردار دیاں صرف ترے ای[6] تصنیفاں نے، فرائض ورثہ، قصہ یوسف زلیخا تے

---

[1] پنجابی ادب دی کہانی، عبدالغفور قریشی ص ۲۴۲۔ عزیز بک ڈپو لاہور
[2] فرائض ورثہ مصنفہ حافظ برخوردار قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری
[3] 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
[4] 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
[5] اذکار نوشاہیہ سید شریف احمد شرافت نوشاہی ص ۵۲۔
[6] پنجابی ادب کی مختصر تاریخ، احمد حسین احمد و قلمی نسخے کتب خانہ مذا مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری

Marfat.com

مرزا صاحباں۔

۱۔ فرائض ورثہ

ایہہ کتاب علم ورثہ دے متعلق لکھی گئی اے، جیہدے وچہ دسیا گیا اے بئی جے آدمی وا تر کہ مرنے پچھوں کیویں اوہدی اولاد وچہ تقسیم ہونا چاہیدا اے۔ حافظ برخوردار نے ایہہ کتاب ۱۰۸۱ھ وچہ جہان آباد وچہ لکھی۔ کل شعر ۳۶۲ نیں حافظ خود لکھدا اے

فرائض[۱] جوڑ مرتب کیتے حافظ برخوردار ــــ جاں اک ہزار اکاسی ورہیاں گزرے وچہ شمار!

پچھے ہجرت خاص نبی دے جوڑ فرائض خاصی ــــ ماہ شوال گیارہ بار لں جاں فارغ ہویا عاصی

۲۔ یوسف زلیخا

یوسف زلیخا دا قصہ حافظ برخوردار نے ۱۰۹۰ھ وچہ عالمگیر اورنگ زیب دے زمانے نواب جعفر خاں دی فرمائش تے لکھیا۔ نواب جعفر خاں نے خوش ہو کے ست بگھے زمین اک گھوڑا تے جوڑا تے سو روپیہ نقد انعام دتا۔ حافظ لکھدا اے۔

قصہ[۲] جوڑ مرتب کیتا برخوردار بچارے ــــ جاں نوے (۱۰۹۰) سال ہزاراں اُتے کامل گزرے سارے

بین نیناں دے نال پڑھن تے چُن چُن دربگانے ــــ تاں ایہہ ہار مرتب ہویا عالمگیر زمانے

نواب جعفر خاں فرمائش کیتی تاں ایہہ قصہ بنیا ــــ ظاہر باطن راضی ہویا جاں ایہہ پڑھیا سُنیا

اک زمین عنایت کیتی بگھے ست پچھانی ــــ جوڑا گھوڑا، نقد دوایا سو روپیہ جان

یوسف زلیخا دا ایہہ قصہ شاید پنجابی وچہ یوسف زلیخا دے قصیاں وچوں سب توں پرانا اے سچی گل ایہہ وے بئی پنجابی نظم وچہ یوسف زلیخا دے قصے جنہاں دا مڈھ ایس توں ای بدھا گیا۔ ایہہ قصہ ٹھیٹھ زبان تے محاوریاں دی خوبی تے شعراں دے حسن پاروں بہت مشہور اے۔

۳۔ قصہ مرزا صاحباں

حافظ برخوردار دا اصل شاہکار قصہ مرزا صاحباں اے جہدے پاروں اہدا ناں ایڈا مشہور ہویا نے۔ پنجابی شاعراں وچہ سردار شاعر شمار ہوندا اے۔ حافظ برخوردار توں پہلاں پیلو شاعر[۳] نے مرزا صاحباں دا قصہ لکھیا جیہڑا پورا انبیں سی پیلو دے قصے کجہ چند لوکاں نوں یاد سن۔ لوک بڑے شوق نال پڑھدے سن۔ حافظ برخوردار نے اوس قصے نوں ویکھ کے اوسے طرز تے رنگ ڈھنگ وچہ قصہ لکھیا جیہڑا پیلو دے قصے توں وی نمبر لے گیا حافظ دی ساری شہرت دا سرمایہ ایہہ قصہ اے۔ کئی واری چھاپے نگ چکا اے۔

پنجابی شاعراں وچہ مشہور برخوردار ایہہ ای شاعر اے۔ جیہدی عظمت نوں سارے لوک تسلیم کردے

[۱] فرائض ورثہ حافظ برخوردار قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری۔

[۲] قصہ یوسف زلیخا " " " " " ۔

[۳] پریم کہانی باوا بدھ سنگھ ص ۱۶۵۔

Marfat.com

نے تے دو جیاں حافظ برخوردار دیاں تصنیفاں اہدے نال ملاندے نے۔ میاں محمد بخش ہوری لکھدے نے

۵۰ لوکاں نقل نے پٹے قصے جوڑ جوڑ پڑھے جنہاں سارے ۔۔۔ پر گل دل نہ ڈٹھا حافظ ملتانی والے

۳۔ حافظ رانجھا برخوردار تخت ہزارے والا

ایہہ حافظ برخوردار، حافظ برخوردار ملتانی والے کولوں کوئی سو سال بعد تخت ہزارہ تحصیل بھلوال ضلع سرگودھا وچہ جمیا۔ اہدی ذات رانجھا سی تے رانجھا برخوردار دے ناں نال مشہور ہویا۔ سید شریف احمد شرافت نوشاہی اوہناں دی جنم بھومی دستی شاہاں والی متصل تخت ہزارہ دسدے نے پر حافظ برخوردار ایس گل دا کدھرے بھوگ نہیں پاندا۔ بلکہ ہر تھانویں اپنا وطن تخت ہزارہ تے ہور جنہاں تھانویں رہندا دسدا اے۔ ایہہ حافظ برخوردار وی اُچا تے سچا عالم فاضل تے شاعر گزریا اے جنہے اپنے علم فضل دے زور نال کوئی ڈھیر ساریاں کتاباں لکھیاں نے، قرآن پاک دا حافظ سی۔ مڈھلی تعلیم خدا جانے کتھے ہوئی۔ فیر اعلیٰ تعلیم حاصل کرن لئی سیالکوٹ آئے تے ایتھے بڑا چر رہ کے علم پڑھیا۔ سیالکوٹ دی تعریف وچہ لکھدے نے

اللہ شہر سیالکوٹ کریں فضل آباد ۔۔۔ ہر خانہ دار الفضل ہے عملاں فضل آباد

کعبے وانگوں تانگھے طالب علموں آ ۔۔۔ ہک فاضل اک شغل فضیلت علمو علم الا

ہر جا درس کتاب فضیلت ہر جائے تکرار ۔۔۔ ہر جا سیر مسائل کتب ہر جائے گلزار

ہر مسجد وچہ ذکر و شغل تلاوت درس قرآن اوراد ۔۔۔ ہر گھر صورت خضر ہے زیارت کریں شاد

ایہہ دروم بخارا فضل وچہ ظاہر باطن آ ۔۔۔ ایہہ معنی عالم جاندے عامی کی دل لا

وچہ ولایت اوہ بخارا وچہ پنجابے ایہہ ۔۔۔ جو منکر اس دے فضل تھیں اس دے سر تے کھیہ

ایہہ چشمہ شیریں علم جہ آوے پی جا ۔۔۔ سبھناں جاری کہیں نہ ہووے بھر بھر جانا ہے جا

بعد فضیلت احتساب فاضل کراں ادا ۔۔۔ ایہہ فرض کفایہ ادا کریسیں لوکاں راہ وکھا

اس عاصی جس استاد تھیں پڑھیا اے کجھ آ ۔۔۔ رب دیویں ایمان سلامت بہشت نصیب کرا

حضرت کرے شفاعت اوسدی حشر دیہاڑے جا ۔۔۔ حور قصور بہشتی ہووے دیوے رب شفا

ربا اس گلزار بہارنوں تتی وا نہ لا ۔۔۔ بدل امن وسا اس اتے نہ ایہہ گل کرما

ایتھے نافرمان دا اوتانا ہیں جیسی گلاب ۔۔۔ کوزہ ہتھ نمازیاں بھر کر رکھن آب

---

۵۱ سیف الملوک میاں محمد بخش جہلمی ص ۔۔۔ ۵۲ اذکار نوشاہیہ سید شریف احمد شرافت نوشاہی ۵۲

۵۳ شرح قصیدہ غوثیہ تصنیف حافظ برخوردار قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد پنجابی ادب کی مختصر تاریخ ص ۲۶۱

۵۴ انواع حافظ برخوردار قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری

Marfat.com

بعضے قائم اللیل سنے وانگوں مرد خدا — نوں سیر کتاب دا نرگس وانگ تمام
ہک جلیبے پھر نے سوز زباں صد برگے مانند — پر سعادت مند تقلیں ہر اک پڑے بند
زمین سنگویں بند تو لو حضرت پیر سہا — اغلب قطعہ سیالکوٹ حضرت پیر تکا

چھوڑ تکلف شعر دے برخوردار بیان
مسلے فقہ وعظ کر لوکاں آکھ بیان

اہناں دیاں تصنیفاں نوں معلوم ہوندا اے جے علم دین دا بہت وڈا عالم فاضل سی۔ حافظ رانجھا برخوردار اپنے کو الف اپنیاں کتاباں وچہ اس طراں بیان کر دے نے۔ ؎

قاضی دعوی فضل نہ کوئی اکھاں حسب انجان — ذات رانجھا جا تخت ہزارہ روشن وچہ جہان
حاصل علم کیتا سکولوں مولویاں دے پاس — بخشے رب استاداں تائیں جنہاں قرب آماس

حافظ برخوردار تے اپنیاں استاداں دے ناں تے حال احوال بارے کوئی اشارہ نہیں کیتا ایتھوں توڑی تے اپنیاں دے حال احوال بارے کوئی اختلاف نہیں۔ سید شریف[۲] احمد شرافت ہوری آکھدے نے جے رانجھا برخوردار سیالکوٹوں علم پڑھ کے واپس نہیں گیا۔ سیالکوٹوں تحصیل کر کے کجھ چر رسول نگر رہیا تے فیر سیالکوٹ دے کوٹ چھٹی شیخاں چلا گیا تے اوتھے ای وفات پائی۔ رسول نگر وچہ حافظ برخوردار نے مندرجہ ذیل کتاباں لکھیاں۔ ایہہ کتاباں قلمی صورت وچہ اک ہی مجموعے دی شکل وچہ اساں قاضی عبدالعزیز مالک جاوید کتب خانہ گجرات کول ویکھیاں تے کو الف نقل کر بیٹھے سن ایس مجموعے دیاں بعض رسالیاں وچہ حافظ رانجھا برخوردار رسول نگر دا ذکر کردا اے۔

۱۔ ترجمہ قصیدہ بانت سعاد[۳]: عربی زبان دا مشہور نعتیہ قصیدہ اے۔ جیہڑا کعب بن زبیر دی تصنیف اے۔ حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نے سنیا تے خوش ہوئے تے کعب نوں اپنی چادر انعام دتی۔ اہناں عربی مشکل تے ادق شعراں دا ٹھیٹھ پنجابی زبان وچہ ترجمہ اے۔ حافظ لکھدے نے۔

وچہ رسول نگر دے معنے لکھے ایس قصیدے — پڑھنے سننے والیاں جیہڑے روشن ہوون دیدے
رانجھے برخوردار سے معنی ہندی لکھ وکھائے — جو کوئی اس وچہ غلطی ویکھے اوہ صحیح بنائے

۲۔ ترجمہ قصیدہ بردہ شریف[۴]: امام بوصیری دی مشہور تصنیف اے۔ جیہدیاں بے شمار شرعاں تے ترجمے فارسی، عربی، اردو، پنجابی وچ لکھے گئے۔ سید وارث شاہ نے دی پنجابی نظم وچ اہدا ترجمہ کیتا

[۱] انواع حافظ برخوردار قلمی نسخہ مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری۔
[۲]۔ اذکار نوشاہیہ، سید شریف احمد شرافت نوشاہی ص ۲۵۔
[۳]۔ [۴]: پنجابی ادب کی مختصر تاریخ۔ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری ص ۳۵۴ - ۳۶۴ ؎

Marfat.com

راقم احمد حسین احمد نے دی پنجابی نظم وچ اہدا ترجمہ کیتا اے۔ پنجابی ترجمیاں وچوں حافظ برخوردار نے پہل کیتی اے۔ حافظ لکھدا اے : [۱]

شرح قصیدہ بردا آکھے رانجھے برخوردار ے — سلکوٹے وچ پڑھیا اس تے وطنے تخت ہزارے

۳۔ ترجمہ قصیدہ غوثیہ[۲] حضرت پیراں پیر دے مشہور عربی قصیدے دا ترجمہ پنجابی شعراں وچ اے۔[۳]

معنی ایس قصیدے لکھے برخوردار ے — مولویاں توں پڑھیا جاکے وطنے تخت ہزارے

۴۔ ترجمہ قصیدہ روحی : ایہہ وی حضرت پیراں پیر شیخ عبدالقادر جیلانی دا عربی وچ قصیدہ اے۔ حافظ نے اوہدے وچ اپنے کوالف درج نہیں کیتے۔

۵۔ شرح اسماء الحسنیٰ: اللہ پاک دیاں ننانویں ناواں دا پنجابی ترجمہ۔

۶۔ شرح نونہ اسم جناب نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم۔

۷۔ شرح یازدہ نام حضرت غوث الثقلین پیراں پیر۔

۸۔ شرح بمعہ اسناد نود نہ نام حضرت پیراں پیر جناب شیخ عبدالقادر جیلانی رحمتہ اللہ علیہ۔

۹۔ ترجمہ چہل کاف حضرت پیراں پیر۔

۱۰۔ شرح درود مستغاث شریف مشہور وظیفہ اے۔ حافظ لکھدا اے۔

رحمت[۳] اپنی نال کریاں بہت رحیم توں کل رحیماں
رانجھے برخوردار وچارے لکھے نے ایہہ معنی بھارے

۱۱۔ شرح دعا گنج العرش، مشہور وظیفہ اے اہدے ترجمہ بارے لکھدے نے۔

معنی[۳] گنج العرش دے پنجابی لکھ دکھائے — کہے غلام محمد ہووس تخت سوائے
دولت اتے اقبالے اندر رکھیں رب سلامت — گنج اوسدے جیوں گنج العرش سبھے تا قیامت
یاراں سے تے نوے گزرے سن ہجری ند سارے — سیہ رسول نگر وچ لکھے حافظ برخوردار نے

ایہہ سارا مجموعہ غلام محمد اپنے دوست دے کہنے تے ترجمہ کیتا جیہڑا یاراں سو نوے ۱۱۹۰ھ وچ رسول نگر وچ مکمل ہویا۔ ایتھوں ثابت ہوندا اے بئی حافظ ۱۱۹۰ھ توڑی رسول نگر وچ سی۔ رسول نگر رہ کے حافظ برخوردار چٹی شیخاں متصل سیالکوٹ چلے گئے۔ حضرت میاں محمد بخش ہوری[۴] لکھدے نے

رانجھا برخوردار مصنف گرجنہاں دی چٹی — ہر ہر بیت اوہناں دا مٹھا جیوں مصری دی گٹی

میاں محمد ہوراں ذات رانجھا لکھ کے مغالطہ دُور کردتا اے۔ چٹی شیخاں وچ دفن حافظ برخوردار

---

[۱]، [۲]، [۳] پنجابی ادب کی مختصر تاریخ، قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری ص ۳۵۹ - ۳۶۴ ؛

[۴] سیف الملوک میاں محمد بخش جہلمی ص

Marfat.com

رانجھا ذات دا سی تے رانجھا برخوردار رسول نگر والا تے تخت ہزارے والا برخوردار اِک اے۔ سیدؔ شریف احمد[1] شرافت ہوری آکھدے نے۔ حافظ برخوردار ہِیٹی والے دا کوئی ثبوت نہیں تے اوہناں دا کوئی شعر موجود نہیں۔ ایہہ اوہناں دی بُھل اے ایہدوں وڈا ثبوت ہور کی ہو سکدا اے۔

ایس رانجھے حافظ برخوردار دیاں دوجیاں تصنیفاں[2] دی فہرست ایہہ وے۔

۱۲۔ قصہ یوسف زلیخا: حافظ برخوردار مسلمانی والے ہار اوہناں دی یوسف زلیخا دا قصہ پنجابی وِچ لکھیا اے۔ مولوی ولیذیر بھیروی لکھدے نے۔ ۔؎

دونویں حافظ برخوردار تے دونویں حافظ قاری ۔۔۔ دوہاں لکھ یوسف دے قصے پائی برخورداری

۱۳۔ قصہ مرزا صاحباں: حافظ برخوردار مسلمانی والے دی طرز تے اوہناں دی مرزا صاحباں دا قصہ پنجابی نظم وِچ لکھیا قلمی نسخہ ساڈے کتاب خانے وِچ موجود اے۔

۱۴۔ سسّی پنوں: سسی پنوں دا قصہ جیہڑا حافظ برخوردار مسلمانی والے دے ناں تے مشہور اے۔ اصل وِچ اوہ ایس رانجھے برخوردار دی تصنیف اے۔ سن تصنیف ۱۱۸۶ھ وے۔ قصہ ناپیدسی ۱۳۲۲ھ وِچ اندر پریس سیالکوٹ توں اِک محرّف ایڈیشن شائع ہویا۔

۱۵۔ قصہ ہیر رانجھا سی حرفی دی طرز تے دے ہیر رانجھا مصنفہ حافظ برخوردار دا قلمی نسخہ راقم احمد حسین احمد دے کتاب خانے وِچ موجود اے۔

۱۶۔ حکایت پاک رسول دی: قلمی نسخہ ڈاکٹر وحید قریشی تے راقم دے گھر موجود اے۔

۱۷۔ قصہ بی بی فاطمہؓ: قلمی نسخہ راقم دے گھر پیا ہویا اے۔

۱۸۔ جنگ نامہ امام حسینؓ: ایہدے وِچ کل شعر ۱۲۳ نے۔ ۱۲۴۳ھ دا لکھیا ہویا مخطوطہ ساڈے کول موجود اے۔ حافظ لکھدا اے ۔؎

رانجھے برخوردار دی محنت ہووے قبول ۔۔۔ قبرے وِچ تاریک جا دیوا ہووس کول

۱۹۔ رسالہ نادریہ: فرائض وِرثہ دی دے جواب وِچ ورثہ دے متعلق مسائل درج کیتے نے۔ کل ۷۷ شعر نے قلمی نسخہ ساڈے کول موجود اے۔

۲۰۔ چرخہ نامہ و نصیحت نامہ۔

۲۱۔ باراں ماہ

۲۲۔ انواع حافظ برخوردار: حافظ برخوردار دی معرکتہ الآرا تصنیف اے ۱۱۷۶ھ وِچ لکھی گئی۔ سن

[1] اذکار نوشاہیہ سید شریف احمد شرافت نوشاہی ص ۵۲۔
[2] قلمی نسخہ ہائے مملوکہ قریشی احمد حسین احمد قلعہ داری۔

ایس طراں درج اے۔ ست

باراں سے سال چھتر گزرے ہجرت گنج — تاں تسبیح مرتب ہوئی لعل جواہر گنج

ایہہ انواع برخوردار علم فقہ دا اک مکمل انسائیکلو پیڈیا اے۔ جیہڑا اک طرف حافظ دے علم و فضل دی نشان دہی کردا اے تے دوجی طرف علم و حکمت دا اک وڈمیر سارا خزانہ اے۔ حافظ برخوردار نے مسائل دے اک اک عنوان تے پورا اک اک رسالہ بلکہ اک اک کتاب لکھ دتی اے۔ انواع وچہ درج کتاباں تے رسالیاں دے ناں ہیٹھ لکھے جاندے نے۔

۱۔ شمس العلوم — ۲۔ بحر العلوم — ۳۔ فقہ جمال — ۴۔ مسئلہ بانگ و نکاح

۵۔ مفتاح المصلی — ۶۔ نجات المسلمین — ۷۔ شرف النکاح — ۸۔ تنبیہہ

۹۔ رسالہ نماز — ۱۰۔ نہر العلوم — ۱۱۔ رسالہ سایہ اصلی — ۱۲۔ میزان شریعت

۱۳۔ مفتاح الفقہ — ۱۴۔ شرح الحمد شریف — ۱۵۔ رسالہ وہل نماز — ۱۶۔ رسالہ نماز

۱۷۔ معراج المعاملات — ۱۸۔ شرح خلاصہ کیدانی — ۱۹۔ مفتاح السعادت

سچ ایہہ اے بلاشبہ حافظ برخوردار مسلمانی والا بڑا شہسوار اے۔ پر جا فظ رانجھا برخوردار وی دہم توں کسے پاسوں گھٹ نہیں بلکہ اوہدے توں بہت اچا تے سچا شاعر اے۔ جنہوں ہر موضوع تے اکو جیہا عبور اے۔

ساڈیاں تاریخ تے تذکرہ نویساں نے حافظ برخورداراں دے حال احوال اک دوجے دے حال احوال نال خلط ملط کر دتے نے۔ اساں ہر اک دا وکھرا کھول کے کردتا اے۔ بہتا مغالطہ حافظ برخوردار مسلمانی والا تے حافظ برخوردار رانجھا تخت ہزارے والے وچہ سی۔ ہر اک دی صورت واضح ہو گئی اے۔ حافظ برخوردار مسلمانی والا وکھرا آدمی اے تے حافظ برخوردار تخت ہزارے والا تے رسول نگر والا تے چٹی شیخاں والا تے دستی شاہاں والا اک ای آدمی اے۔ تصنیفاں دی فہرست اُتے درج ہو گئی اے۔

حافظ برخورداراں دی شاعری تے فن پارے اساں کھول کے گل کتھے نہیں کیتی کیوں جے ایہہ ساڈا موضوع نہیں سی۔ بہر حال ایہہ منی پرمنی گل اے۔ جے ایہہ دونویں شاعر حافظ برخوردار مسلمانی والا تے رانجھا برخوردار تخت ہزارے والا اپنے اپنے دور دے نمائندہ شاعر سن۔ اہناں دے کلام تے فن وچہ اوہ ساریاں خوبیاں موجود نے جیہڑیاں اوس سمے دیاں اُچیاں شاعراں دے کلام وچہ پایاں جاندیاں نیں۔ ایہو وجہ اے جے دوہناں برخورداراں دے کارنامیاں نوں ہر دور تے ہر سمے وچہ سلاہا گیا۔

افسوس اہناں دے اپنے حال احوال ای میسر ہوئے جیہڑے لکھ دتے گئے اہناں دی حیاتی

Marfat.com

بارے ایہدی وددھ معلومات کدھروں نہیں لبھے۔ حضرت میاں محمد بخش ہوری لکھدے نے:

حافظ برخوردار جو آہا رانجھے پھٹے والا ۔ اس نے وی فیضان الٰہی علم فضل توں پایا
حافظ برخوردار سنیدا بلبل باغ سخن دی ۔ شعر اس دے جیوں وانجر دی ولیے یا بن سجن دی

رانجھا برخوردار مصنف گورجہناں دی چھٹی
ہر ہر بیت اہناں دا مٹھا جیوں مصری دی گٹی

حافظ رانجھا برخُوردار دا رسالہ بوہل نماز

حافظ رانجھا برخوردار اپنے ویلے دا اک وڈا عالم فاضل تے قادر الکلام شاعر ہویا اے جنہوں علم و فضل تے شاعری تے اینا عبور سی جے اوکھے توں اوکھے شرع تے دین تے مسئلے بڑی بے تکلفی نال ٹھیٹھ پنجابی زبان دیاں شعراں وچ بیان کرد اجاندا اے۔ اوہناں دی مشہور تصنیف انواع حافظ برخوردار اسلامی آئین تے مسلیاں تے اک پورا پورا انسائیکلو پیڈیا اے۔ ایس ساری کتاب دیاں رسالیاں دی تفصیل اساں اوہناں دے حال احوال دے سلسلے وچ درج کر دتی اے۔ ایتھے صرف اوہناں دے اک رسالہ بوہل نماز بارے کجھ دسن دا خیال اے۔ جیہڑا انواع برخوردار وچ پندرھویں نمبر تے درج اے۔ انواع برخوردار دے سارے رسالے پنجابی نظم وچ نے تے سارے دے سارے انواع مولوی عبداللہ لاہوری[1] دی تقلید وچ لکھے گئے نے۔ ایہہ رسالہ بوہل نمانہ پنجابی نثر وچ اے۔ ایس لحاظ نال خاص اہمیت رکھدا اے۔

حافظ برخوردار دا زمانہ اوہ زمانہ اے جدوں اردو تے پنجابی نظم وچ تے بہت کجھ لکھیا جا رہیا سی۔ پر اردو نثر تے پنجابی نثر دا ناں نشان موجود نہیں سی بلکہ اوس سمے اوہناں دوہاں زباناں وچ لکھیاں ہویاں پنج چار سطراں وی نہیں ملدیاں۔ حتیٰ کہ پنجابی نظم وچ لکھیاں ہویاں کتاباں دے عنوان تے سرخیاں وی فارسی نثر وچ لکھدیاں جاندیاں سن۔ پنجابی نثر وچ نہیں سن۔ اوس ویلے پنجابی نثر وچ اک مستقل رسالہ یا کتاب دا ہونا اک واقعی عجیب گل اے۔

پنجابی نثر بارے اج توں کوئی اک سال پہلاں ساڈے محترم دوست سید شریف احمد شرافت ہوراں حضرت نوشہ گنج بخش دے پنج وعظ پنجابی نثر وچ لکھے ہوئے کڈھ آندے۔ اوہناں نوں مرتب کر کے شائع کیتا گیا۔ راقم بندہ احمد حسین نے اوہدے تے دیباچہ لکھیا۔ حضرت[2] نوشہ گنج دا وصال ۱۰۶۲ھ

[1] پنجابی ادب کی مختصر تاریخ قریشی احمد حسین احمد ص
[2] شریف التواریخ سید شریف احمد شرافت خاص نسخہ مملوکہ مصنف

Marfat.com

وچہ ہویا ایس لحاظ مواعظ نوشہ پنجابی نثر دی سب توں پہلی کتاب اے۔

مواعظ نوشہ پڑھے ڈھیر چر بعد پنجابی نثر وچہ لکھی ہوئی کوئی اک ادھ سطر وی نہیں ملدی۔ ایس لحاظ نال حافظ برخوردار رانجھا دا ایہہ رسالہ پنجابی نثر دی دوجی کتاب اے۔ جیہڑی پنجابی نثر وچہ لکھی گئی۔ سوائے مواعظ نوشاہیہ دے ہور کوئی نثر دی کتاب نہیں ملدی۔ جیویں اوپر دسیا گیا اے

بجے ایہہ رسالہ انواع برخوردار دا اک رسالہ اے جیہدا نمبر پندرھواں اے۔

قلمی نسخہ: بوہل نماز دا قلمی نسخہ ساڈے سامنے رہے۔ ایہدا دوجا نسخہ اج توڑی کدھرے نظر نہیں آیا ایس نسخے دا سائز ۱۲ × ۱/۲ ۸ تے اندر دا سائز ۸ ۱/۲ × ۵ اے۔ کتاب دے کل ورق سات (۷) نے کشمیری کاغذ نہایت عمدہ، سفید، رگڑیا ہویا اے جہدے وچہ اک خاص چمک اے۔ جیہڑا اوس ویلے دے فن دی نشان دہی کردا اے، کتاب خط نسخ عربی وچہ جلی قلم نال نہایت خوش خط لکھی گئی اے۔ ایہہ خط خوش خطی دیاں نموناں وچہ درج کرنے دے لائق اے۔ عنوان شنگرف نال لکھے ہوئے نے اتے پنجابی دیاں کتاباں عربی خط نسخ وچہ ای لکھیاں جاندیاں سن۔ کتاب تے سرخ سیاہی تے نیل نال جدول دی بنائے ہوئے نے۔ ایس رسالہ دے آخر وچہ سن تحریر درج نہیں۔ البتہ انواع برخوردار دے آخر وچ سن تحریر ضرور درج اے۔ کتاب دا خاتمہ ایس طراں دے:۔

"تمام شد بعون الملک المنان نسخہ متبرکہ در زبان ہندوی مسمیٰ بانواع در رسائل فقہ از تصنیف حضرت حافظ برخوردار عرف رانجھا رحمتہ اللہ تعالیٰ و علی احبابہ از دستخط فقیر زین العابدین ولد میاں نور احمد بن میاں معزم الدین عرف مخدوم مانہ ساکن خاص پنڈ دادن خاں اول ماہ محرم روز چہار شنبہ بست دوم ماہ اسوج روز بید دہ وار بوقت پیشین در مسجد سرافراز خاں کموکھر برائے پاس خاطر خود تحریر یافت۔

سنہ ۱۳۰۷ ۱۳۰۳ علیسوی تخت ۱۹۱۰ء۔ اخیر تے ترے مہراں لگیاں ہویاں نے۔ جنہاں تے زین العابدین" کاتب دا ناں لکھیا ہویا اے۔ حساب نال سنہ ہجری تے علیسوی تے تخت دا جوڑ نہیں ملدا۔ رب جانے گل کی اے۔ رسالہ بوہل نماز دا سن تصنیف وی درج نہیں۔ البتہ انواع دے اک رسالے بحر العلوم وچہ سن تصنیف درج اے۔ سو

یاراں سے ۱۱۷۶ھ ستاں چھہتر گزرے ہجرت بجھ تاں تسبیح مرتب ہوئی لعل جواہر کجھ

یاراں سے چھہتر (۱۱۷۶ھ) سن علیسوی ۱۷۶۲ء دے برابر اے۔ ایہہ اورنگ زیب عالمگیر دی وفات دے بعد دا زمانہ اے۔ ایسے سال حضرت شاہ ولی اللہ محدث دہلوی فوت ہوئے سن۔ ہو سکدا اے بوہل نماز وی ایس سال یاں ایس سال دے اک دو سال اگے پچھے لکھیا گیا ہووے۔

Marfat.com

بوہل نماز دا متن دا عکس دوڑھ اسیں شامل کر رہے آں تاں جے اصل چیز سامنے آوے اوس سمے دی زبان دے رنگ ڈھنگ دے نال نال فن تحریر وی اوسی شکل وچ ویکھیا جاوے۔

اخیر تے حافظ برخوردار نے لکھیا اے:

تمام شد رسالہ بوہل نماز، خزانۃ المعلوم اتے مطالب اتے مفتاح اتے خلاصہ کیدانی اتے شرح الیس دی۔ اتے ہدایہ اتے وقایہ اتے خلاصہ اتے مفتین اتے ہور کتاباں وچوں کڈھے نے۔ جنھے شک پوے وڈیاں کتاباں ویکھ لے۔

حافظ برخوردار جدید تحقیق وانگوں ایس کتاب دے ماخذ دس دتے نے ایہہ ناں فقہ دیاں مشہور کتاباں دے نے جیہڑیاں اوس سمے پڑھایاں جاندیاں سن۔ یاں مولوی لوک اوہناں وچوں مسلے دسدے سن، ایہنوں حافظ برخوردار دے علم و فضل دا وی اندازہ ہوندا اے۔ جے اوہ علمی کتاباں دے واہ وا جانوں سن۔

جویں ناں توں ظاہر ہوندا اے۔ ایس رسالے وچ نماز دے مسلے درج نے۔ اوس سمے رواج سی جے لوکاں نوں گل سمجھان لئی اپنے آس پاس دی تشبیہاں نال گل سمجھائی جاندی سی۔ جیویں شاہ حسین اتے حضرت بلھے شاہ ہوراں تصوف دے ڈوہنگے مسلے چرخہ تے چرخے دے لوازمات نال سمجھائے نے جے انسان دا وجود چرخہ اے تے ایس چرخے دا کتیا ہویا کم اوہدے عمل نے۔

ایسے طراں حافظ برخوردار ہوراں نماز دے مسلے، وانیاں دے بوہل وانگوں دسے نے۔ فرض، سنتاں واجب مستحب، مکروہات وغیرہ دی گنتی ٹوپیاں دی گنتی وانگوں دسی اے۔ جیویں پنڈاں وچ بوہل بھنا لیندے نے لوک بوہل مندے نے۔ ایہہ اک نواں طریقہ تے نواں ڈھنگ اے جیہڑا حافظ برخوردار ہوراں پیدا کیتا اے۔ تے حافظ برخوردار ہوراں تے ای ختم ہو گیا۔

کتاب دا خلاصہ انج اے۔ رانجھا برخوردار مندا اے:

۱۔ پائی فرضاں دی — پائی چار ٹوپے — یعنی وضو دے فرض چار نے
۲۔ ترے پایاں نے اک ٹوپہ سنتاں دا — ترے پایاں باراں تے اک — تیراں سنتاں وضو دیاں
۳۔ پنج پایاں مستحباں دیاں — پنج پایاں وچ ویہہ دے برابر اے — وضو وچ ویہہ مستحب نے
۴۔ پنج پایاں مکروہاں دیاں — پنج پایاں برابر ویہہ دے — وضو وچ ویہہ مکروہ نے
۵۔ پونیاں چار پائیاں فرضاں دیاں — پونیاں چار پائیاں برابر پندراں دے — نماز وچ فرض پندراں نے
۶۔ پنج پایاں تے اک ٹوپا واجباں دا — پنج پایاں تے ٹوپا برابر اے ۲۱ دے — نماز وچ اکی واجبات نے

Marfat.com

۷- پونیاں ست پایاں سُنتاں دیاں   پونیاں ست پائیاں ستائی دے برابر نے   نماز وچ ستائی سُنتاں نے
۸- پونیاں چھ پایاں مستحیاں دیاں   ایہہ برابر تیئی (۲۳) دے نے   ۲۳ مستحب نماز دے نے
۹- پونے چار من کچھے مکروہاں دے   کل گنتی سٹھ بندی اے   پونے چار من کچھے دا مفہوم واضح نہیں
۱۰- ترے پایاں تے دو ٹوپے حرام نماز دے   ایہہ برابر چوداں دے نے   چوداں گلاں نماز وچ حرام نے
۱۱- من پکّا مفسد نماز دا   پکّا من اکتالی (۴۱) دے برابر اے   اکتالی گلاں نال نماز فاسد ہو جاندی اے

ایس طراں حافظ برخوردار نے وضو تے نماز دے فرض واجبات، سُنتاں تے مکروہات تے مفسدات کھول کے تفصیل نال دسے نے۔ بیان دا انداز بڑے ٹھیٹھ پنجابی معاشرے دا پتہ نواں دسدا اے۔ سادیاں سادیاں لفظاں وچ شریعت تے فقہ دے بڑے سوہنے مسئلے دسے نے۔ جیہڑے ہر مسلمان نوں زبانی یاد ہونے چاہی دے نے۔ کیڈا چنگا تے سوہنا ویلا سی۔ جدوں اہناں گلاں دا چرچا سی۔

ادبی لحاظ نال وی ایہہ چھوٹا جیہا رسالہ بڑی اہمیت دا مالک اے۔ اک تے پنجابی نثر دا نمونہ ہو تے پاروں وسدا اے۔ جے پنجابی نثر دا گیا اوکیویں لکھی جاندی سی۔ تے اوہدے وچ کی خوبی سی۔

ایس رسالے دا اپر امتن اسیں شائع کر رہے آں تاں جے ایہہ عظمت دا نشان جہدے تے پنجابی نثر دی بنیاد رکھی گئی ہمیشہ ہمیشہ لئی محفوظ ہو جاوے۔ دوجا ایس وچ وسیع گلاں فیر اک وار ساڈیاں بھیناں بھراواں نوں یاد ہو جان۔

اللہ میاں سب لوکاں نوں نیک کم کرن دی توفیق دے۔ آمین

احمد حسین احمد

۴ مارچ ۱۹۷۳ء - گجرات۔

رسالہ بوھل نماز دا صحت نامہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۶	۲	والگوں	ورگے
۸	۲۳	اوکھا دی	اوکھا ای
۱۱	۵	سانوں	سانوں
۱۱	۹	نوکاں	لوکاں
۱۱	۱۸	کھوتر لھاتر	کھوتر کھاتر
۱۲	۳	ہتھ لکھی وچ	ہتھ لکھی کاپی وچ
۱۵	۱۱	ماشا اللہ	حاشا للہ
۱۷	۲	نوشہ پیر دی	نوشہ پیر دی سمجھاونی
۱۷	۷	متعین	تعین
۱۷	۲۳	اے کتاباں ورتدے	اے کتاباں ورتدے رہے تے
۱۸	۸	پکی روٹی وانگوں ای سی	پکی روٹی وانگوں ای مشہور سی
۱۸	۱۵	کاڈھ کڈ ھے	کاڈھ کڈ لئے
۱۹	۱	علماواں	عالماں
۱۹	۱۰	مقرر کیتا	تعین کیتا
۱۹	۲۱	علما واں	عالماں
۲۱	۱۷	فریندر پال	نریندر پال
۲۲	۱۹	جسدی فہرست ہیٹھ درج کیتی جارہی اے	حذف سمجھا جائے
۲۳	۲۱	شاندار اجے	شاندار روایت اجے
۲۸	۱۳	مقدمہ الانوار ایک حنفی	مقدمہ الانوار اک فقہ حنفی
۳۳	۵	اک کتاب غلطی نہیں	اک کتاب دی غلطی نہیں
۳۳	۱۷	سید علوی سے	سید علوی تھے
۳۵	۱۵	محفوظ	مخلوط
۳۶	۶	اک دو نیں	اک دو نہیں
۳۶	۲۰	بچہ چھتہ والا	بچہ چٹھہ والا
۳۷	۲	سلمانی والا	مسلمانی والا
۴۰	۸	حب	جٹ
۴۰	۹	سکولوں	سلکوٹوں
۴۰	۱۳	سیالکوٹ دے کوٹ	سیالکوٹ دے کول
۴۱	۱۹	سبھ	بیٹھ
۴۵	۶	اهدا دوجا نسخہ اج توڑی	اهدا دوجا نسخہ سوائے اک ہور دے اج توڑی

Marfat.com

رسالہ بوہل نماز دے متن دا عکس (فوٹو)

Marfat.com

Marfat.com

رَبِّ یسر ولا تعسر بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وتمم بالخیر

پچھے حمد خدا ایدی اتے درود محمد صلی اللہ علیہ وسلم بوہل نماز دا اچھا برخوردار
منداپائی فرضاندی فرض وضودی چار نی اوّل مُنہ دا دھوونان والاندی جمنے نہیں
ٹھادی قالک اتے دونہ کناندی وچ فرض ہے دوجا ہتھاں ندا دھوونان ارکان تاکر
تریجا مسح چوتھا حصہ سِر دا کرنان فرض ہے چوتھا پیراندا دھوونا گٹیان تاکر فرض ہے
تے پایان اتے اک تو پاسنتان دا سنتان اندر وضودی تیرھان نی اوّل بسم اللہ
کرنی دوجے دونوین ہتھ ویٹیان تاکر دھونی تریجی مسواک کرنان چوتھی منہ وچ
پانی پاونان پنجوین نک وچ پانی پاونان چھیوان ہر لنگ نوں ترے وار دھونا
ستوین نیت وضو دی کرنی اٹھوین خلال داڑھی دا کرنان نانوین خلال انگلیان
ہتھا پیرانہ یاندا کرنان دسوین مسح سارے سر دا کرنان یارھوین مسح
دوہان کناندا کرنان بارھوین ترتیب جیہڑی قران وچ اوس طور دھوونان
تیرھوین پی درپی دھوونی پنج پایان مستحباندیان مستحب وضو وچ وینہ
اوّل جدا شروع کرے اعوذ بسم اللہ نال دائیکے بہرنان دوجا منہ قبلے ول کرنا
تریجا سجے پاسوں ہر لنگ دھوونان چوتھا کلمہ شہادت اتے درود ہر لنگ نال
تھتان یا دعائین وضودیان ہر لنگ نال پہرنیان پنجوان انگوٹھی ہلاونی جیکر کولے
ہووے پہیریدا الا ہتا فرض ہے چھیوان مسح دھونیدا کرتان ستوان ہر لنگ نوں

کما قال اللہ تعالی یایہا الذین امنوا اذا قمتم الی الصلوۃ فاغسلوا وجوھکم وایدیکم الی المرافق وامسحوا برءوسکم وارجلکم الی الکعبین!!

Marfat.com

ڌوئڻ هٿ ڀيرڻ اٺون پھرونچيان تي مچهان هيٺ نال پاڻي پهچاوڻ ناؤون
مهنون مٿي ولوڻ اٿي هٿان نون ٻيرا ٻاهر کليان ولوڻ اٿي سرنون مسح ڏي
وقت اکلي ولوڻ شروع ڪرڻ ڏسوان زبان نال نيت وضو ڏي ڪرڻي ٻارهون آڳي
وضو ڪرڻ ٻارهوان ڳھندا پاڻي وضو ڏاکرا هوڪي پيئڻ تيرهون شڪرانا وضو
ڪرڻ چوڏهون تازه وضو نماز واسطي ڪرڻ پندرهون پڇي وضو ڏي منھ واسما
ڳڪي ڪلمه پڙهڻ سورهون اڳي وقت ڏي تياري وضو ڏي ڪرڻي سترهون ڪوزه پاڻي
نال ڀرڪر رکڻ ارڙهون ڪنڱڻي پڇي وضو ڏي ڪرڻي اڻويھون پڇي وضو ڏي
ده وار ڏي درود پڙهڻ ويھون پڇي وضو ڏي ٽيوار ڏي اِنَّا اَنزَلنَاهُ پڙهڻ پنج
پايان مڪروھ هانديان مڪروه وچ وضو ڏي ويه ني اول هٿ نون نا ڌوئڻ جي مٿ نهين
پلڻي لبنا ن جتي مٽ هين اتي وهم پليتي دا هٿان نال پهي نهووي جيڪر وهم پليتي دا
هويڪا ڌوئڻي سنت هين جيڪر يقين پليتي دا هوويڪا ڌوئڻي فرض هين دوجا ڪارن
دنيا وي وضو وچ ڪرنيان ترڄا پاڻي بهت ويڃنان هرلنڪ تي يا ترنه نهين وده هرلنڪ
ڌوئڻان چوٿها منه تي ڇهٽي پانديي مارڻي پنجوان جيڙها پاڻي وچ ڌهٽي ڪرم هوو
وچ ڀانڌي مسّي ذي اس نال وضو ڪرنان ڇهيوان اکهين اٿي هوٿهان نون وقت
وضو ڏي بهت گھتڻان ستوان نڪ نون هٿه سڄي نال سنگتان اٺوان جاڪا پليت
وچ استنجا ڪرنان ناٿوان جاء استنجي دي وضو ڪرنان دسوان جاڪا بولدي وضو ڪرنا
يارهوان نڪ تي منه وچ گهتي هٿه نال پاڻي پاونان ٻارهوان ڪوزه اپنا هوونو

نہ دینا تیرھواں تریوار ہن نہی کھت ہر لنگ نوں دھونا چودھواں رومال استنجے
والی نال لنگ وضو دی پوجھنیں پندرھواں پتل دی بھاندی نال وضو کرنا
سولھواں کھبی پاسیوں شروع کرنا ستارھواں تکرار مسح سر دا کرنا
اٹھارواں پلنے اندر تھکنا انیہواں پانی اندر پھوک مارنی ویہواں پانی وچ
سنگنا ہوونیاں چار پایان فرضاں دیاں ہنداران فرض وچ نماز دے
ہینے ست نی وچ نماز دی اتی اللہ نماز وں نی باہر اول وقت پچھاننا دوجھا
جثہ پاک کرنا تریجھا کپڑا پاک رکھنا چوتھا جا کا پاک کرنی پنجواں دھنے نا کوں
تا کرجنا مرداں نوں اتی عورتاں غلامی نوں پیٹ پہت مرداں نالوں اتی اصیلاں
عورتاں نوں سر تاں کیاں تک ہتھاں پیراں نوں کیانی ویہی پاجھوں فرض ہے جھو
مہ قبلے ول لیا ونا ستواں نیت کرنی اٹھواں تکبیر اولی اکھنی اوہ فرض جو
وچ نماز دی ہین اوہ ست نے اول قیام کرنا دوجھا قرائت پڑھنی تریجھا رکوع
کرنا چوتھا سجدہ کرنا پنجواں قعدہ پچھلا کرنا چھیواں ترتیب محکم رکھنی
اندر انہاں کماندی جی اک اک واری آوندی ہین اندر ہر رکعت دی یا کوں
آوندا ہے اندر ساری نماز دی ستواں باہر اونا نماز یدا اپنی کم نال ہوونیاں
چھی پائیاں بھندر وضو دی ہین اتی اوہ تری ہین اول بول
دوجا ودی تریجھا مذی چوتھا منی پنجواں سنگ مثانہ چھیواں خون استحاضہ
ستواں غائط اٹھواں واؤ ناواں صفرہ دسواں طعام یا آب یا دارو یا ہر وان

Marfat.com

خون حیض دا باھروان کیرا تیھروان پون پالو ھو جسی تھین چودوان کلکا یا
جو کنٔ تھي نال دبر دي باھر آوي پندھروان پلنے صاف جون بکیون تھین یا
تھي باھر آوي سوطھوان مہ بھرکے قي آوي ستارھوان سونان تکیہ نال اتھار وان
بیھوشی انیھوان دیوانگی ویھوان بادصریح اکھو مستی غالب یا ویھواخند
قھقہ بالغ دا اندر نماز رکوع اتي سجود والیدے تر ویھوان مباشرۃ فاحشہ
پنج یا بان تي اك دو یا واجبان دا اول قرائت دا پڑھنان دو رکاتان اول دیان وچ
دوجا الحمد پڑھنان واجب ھے تریجھا الحمد اکوار ی پڑھنان واجب ھے چوتھا مقدم
کرنان فاتحہ دا پر سورۃ دي واجب ھے پنجوان اولدیان وچ فاتحہ نال سورۃ
یا تري ایتان چھوٹیان یا اك آیت وڈي واجب ھے چھوان لفظ اکبر دا اسما صفتان
وچون خاص سر ذات نال کھنا واجب ھے ستوان بیٹھنان اولد اچھوڑ کعتان
اني ترنہ رکاتان وچ واجب ھے اٹھوان التحیات پڑھنان دو قعدیان وچ واجب ھے
نانوان ولجیدي جا کالیاونان واجب ھي دسوان باھر آونان نال لفظ سلام دے
واجب ھے بار ھوان دعاء قنوت وتران وچ پڑھنے ولجب ھے بارھوان اوچي جاکا
قرائت اوچي پڑھنے امام نون ولجب ھے تیرھوان ھولین جاکا قرائت پڑھنے امام نون
واجب ھے چودھوان رعایت کرني ترتیب دي اندر انھان فعلان دي جي دو وا
اندر ھر رکعت دي آوندیا ھین جیوین دو سجدے ھین انھان چودان واجبان
وچون جي اك واجب پھل کے چھڈ ي سجدہ سھو دا ولجب ھے امام اتي اني اکلے

اوپنے

اتے وت ست واجب ہین جے انہاں دے ترک نال سجدہ سہو ر واجب ناہیں اوّل جیب
کوں ہنان مقتدیاں اوقت پہنچے امام دی واجب ہے دوجا متابعت کرنی امام د
پچھے تکبیر تحریمہ دی اپر کیہے حالندے جے رلے امام نال پہانوین اوہ فعل نماز وچ
معتبر نہووے جیوں قومے اندر یا سجدے اندر کوئی امام نال رلے قومہ اتے سجدہ
شمار اندر ناہیں تریجا سجدہ تلاوت دا اُپر امام دے اتے منفرد دے واجب ہے
چوتھا تکبیراں زائد دوہاں عیداندیاں واجب ہین پنجواں تکبیراں دوہاں
رکوعاندیاں عیداں اندر واجب ہین چھیواں دہلا رکوع اتے سجود اندر تسبیح
دا قدر واجب ہے ستواں بجالیاونا سجدہ سہو دا واجب ہے انہاں ستاں واجباں
وچوں جے ہک واجب سہو نال ترک کرے سجدہ سہو دا واجب ناہیں پونیاں
ست پایاں سنتاندیاں سنّتاں وچ نماز دے ستائی اوّل اوتہاونان دوہاں
ہتھاںندا اوچ تکبیر تحریمہ دے دوجی اوتہاونان دوہتھاںندا اوچ دعاء قنوت
دے تریجی اوتہاونان دوہتھاںندا اوچ تکبیراں دوہاں عیداندے چوتھا
کھلارنان انگلیاں دا انہاں جاکا وچ پنجویں ثناء پڑھنے چھیویں رکھنان ہتھ سجید
اوپر کھبّی دے ستویں تکبیراں آونی جاونیدیاں کہنیاں اٹھویں تسبیحاں
رکوع دیاں تریے وار آکھنیاں نانویں دوہاں کودیاں نداپکڑنان وچ رکوع دے
دسویں انہاں دوہاں جاکا وچ انگلیاں کھلارنیاں یارھویں قومہ کرنا
بارھویں جلسہ کرنان تیرھویں سجدہ کرنان اُپر ستّاں لنگاندے چودھویں

Marfat.com

تسبيحان ٽڙي سجدي يان اڳهيان پندرهون درود ابرا سولدي پڇين التحيات
دي اڳهنان سورهون دعا پڇين التحيات دي واسطي پنهنجي اتي واسطي تمامي مسلما
نان دي منگڻ ستارهون سڀني کهبي سلام ڏيونا اٺارهون اوچي کهنان امام نون
تڪبيران دا اڻيهون متصل جلڻان مقتدي دا تڪبير امام دي نال ويهون
متابعت ڪرڻي مقتدي يون امام نال اندر باقي ملان دي اڪيهون اعوذ پڙهنان بائيهون
هولين پڙهنان اعوذ ترويهون بِسْمِ اللهِ پڙهني پڇين اعوذ دي چوويهون
هولين پڙهنان بِسْمِ اللهِ دا پنجويهون آمين کهنان امام نون اتي منفردنو
اتي مقتدي يون اندر نماز اچي دي ڇهويهون سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ اکهنا
امام نون اتي مقتدي يون رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ اکهنا اتي دوين اکهنين منفرد نون اندر
هر نماز دي ستائيسون کهبا پير دها کي اُتي بيهنان اتي سجا پير کهڙا رکهنان اندر
قعدي دي مردان کارن اتي عورتان واسطي جتر کهبي بي بيهنان سجي پاسي پير
نکالني پونيان چهي بابا مستحب اندريان تريئي مستحب نماز دي اول سچي
تهيي ول نويتهان دوجا مه نون کجنان وقت اياسي دي تريجها کهنگ نون دفع
کرنان جتهون تاکر طاقت هي چوتها ترنه آيتان نهين وده قرائت پڙهني پنجوان
پڇين الحمد دي وانگون قاريان دي قران پڙهنان ڇهيوان سر تي کند برابر يا کرنا
وچ رکوع دي ستوان رکهنان دوهان گوڏيان دا اگي دوها هتهان دي اتي رکهنا
نك دا اگي متهي دي کارن سجدي دا اٺهوان الٹا اس ترتيب دا کرنان وقت اٺهن دي

کارن

کارن قيامدي ناتوان سجده کرنان وچ دوهان هتهاندي دسوان مه انگليان
هتهه پيراديان داقبلے ول کرنان يارهوان نان پونچهنان مِٹي دا اپي مُهر کيدا کي
سلامدي بارهوان چيدي وِتّه دونه پيران وچ رکهنے اندر قيامدے تيرهوان
رکهنان دوهان هتهاند ابرابرنگاندي اندر قعديدي چودهوان پهيرنان
مُهه اسبّے کهبے ول وقت سلامدي ايه چودان مستحب عام هين اتے تون مستحب
خاص هين اوّل اوتهاونان دوهان هتّهاند اوقت تکبير تحريمه دي اتي وقت
دعاء قنوتدي اتي تکبيران دوهان عيداندياں برابر کتّاندي واسطے مرداندے
اتي واسطے عورتاندي برابر موهنديا ندي اتي صَفَا مَرْوَهْ دِي اتي وقت چمنے
حجر اسود دي اتي وقت عرفات دي اتي وقت رمي الجمار دي دوجها رکهنان
دوهان هتّهاند اهيته دهنے دي واسطے مرداندي اتي اُپر سينے دي واسطے عور
تاندي تريجها کهڈّنان دوهان هتّهاند ابوهلِيان تهين وقت تکبير تحريمه دي
واسطے مرداندي چوتها پهرنان زياده قرايت دا اپر قدر سنت دي واسطے اما
پنجوان زياده کرنان تسبيحان دا اپر ترنه دي ولون طاق ديون واسطے اکلّيدے
اتي امامدي چهيوان دور رکهنان باز واندر پيت تهين اتي پيت دا پٹّ تهين اتي
پٹ دا پنّي تهين اتي پنّي دا زمين تهين اندر رکوع سجوددي واسطے مرداندي انگا
غير آنسوهيڈ اتي اِسدا الٹ واسطے عورتاندي ستوان پهرنان فاتحه دا اندر
دونه رکعتان پچهلياندي اندر فرضاندي تري ايتان اٹهوان بسم الله پهر

Marfat.com

اندر هر رکعت دي واسطي اکليندي اُتّي امام دي نانون اُوديهنان
مسبوق دا امام نون تان سلام ديني تيکون بونيني جارمَن کجي
مکروهاندي مکروه وچه نماز دي سته ني انتالي عام اتي اني خاص ني
اني ايه عام هين (۱) اوّل دهواري تکبير تحريمه اکهني (۲) دو آئتنان ياتسبيحان
انکليان نال کنيان (۳) ترجها دهاکان ني هنه رکهتان اتي جو خصلت
منکبر اندي هي (۴) جو تنها کهنکنان سوا عذر دي بر حرف ظاهر لفون ني
(۵) پنجوان سنکنان (۶) چهيوان پهوک مارنان جيکر کوئي هوه لسني ستنون ني
روپيه يا پيسا يا مانند اسدي مه وچ رکهتان ايس جي جنکي طوه نال قرائت
نا پهر سکي (۸) اتهوان قومي اتي جلسه اندر اسمانان ولون ويهنان (۹) نانون
دندان وچون نکلي لينان کهت جهوليے نهين طعام دا (۱۰) دسوان کوئي سنت
نماز دي چهڈني (۱۱) يارهوان تمام جاء قرائت وچ رکوع دي کرني (۱۲) بارهوان
حاصل کرنان ذکر اندا اندر آوني جاوني دي (۱۳) تيرهوان دوهته رکهني
اکي کوديا ندي اوپر زمين دي کارن سجدي سوا عذر دي (۱۴) چودهوان
اونها ونان دوهان هتهاندا بچهي کو نيانديِ سوا عذر دي (۱۵) پندرهوان
کتي وانکون بيتهنان (۱۶) سولهوان مه نون کجنان يا جهون غلبه او باسي دے
(۱۷) ستارهوان اکهين مينکي نماز بهرني (۱۸) اتهارهوان هنجنان رو ر اندا
جا کا سجدے نهين مکر جي سجده نا کر سکيے اکواري

Marfat.com

باڊووارو هنجهي اڻيهوان ۱۹ متي يا مهر ڪا متهي تون پوچهنان اڳي سلام ڏيڻ
ويهوان ڪيرا ليٽنان جڏ رڪوع ڪري
سجدي وڃاوي اڪيهوان اباسي ليني سواعذر تهين ٻاويهوان ۲۲ آڱوريون
ڀڃڻي ٽيويهوان ۲۳ آڱريان مروڙيان چوويهوان ۲۴ اڳي پيرني کڙا هوڻان
پنجويهوان ۲۵ ڪشاده ڪرنان آڱريان سواي رڪوع تهين هوري جا هڪا ڇهويهوان ۲۶
جلدي ڪرڻي قرائت اندر ستاويهوان ۲۷ سر نه ڪند برابر رکڻي رڪوع اندر اٺاويهوان ۲۸
ٽري قدم يا دو قدم ٻهتي ٽرڻي سواعذر دي جيڪر پڇتي هر قدم دي کڙا هوو
اُڻٽريهوان ۲۹ کهر وتا سڃي کهي جهولي ٽريهوان ۳۰ جوان مارنيان کهت ترنهٔ تهين
اڪٽريهوان ۳۱ جوان ديڻيان ٻٽريهوان ۳۲ تهڪ سٽڻي ٽيٽريهوان ۳۳ موڙه لاهڻا
تهوڙي ڪم نال چوٽريهوان ۳۴ مشڪ سنگهڻي پنجٽريهوان ۳۵ جهلنان
پکهي يا ڪپڙي نال ترنه وار بن تهين کهت ڇهٽريهوان ۳۶ مقرر ڪرنان اڪ سورت
واسطي اڪ نماز دي جي ايهو سورت پڙها هور نهين پڙها سينتريهوا ۳۷ دو سورتان
پڙهنيان وچڪار جهڙني اندر اڪ رڪات دي اٺتريهوان ۳۸ اڪ آئت
پڙهني اڪ آئت يا دو آئتان وچون جهڙڪي اڳي جا لڳدا اُنتاليهوان ۳۹ سوره پچهلي
اول پڙهداني اقل دي پچهي پڙهدا پهانوين دو ته رڪاتان اندر هوو چاليهوان ۴۰
بسم الله اڳي هر سورت دي اندر هر رڪعت دي پڙهني اڪتاليهوان ۴۱ لڙڪي لڙڪا
ڪجهر لينان سواعذر تهين ايه سڀ هي مڪروه عام ني اندر هر نماز دي ٻهين
ايه انهين خاص هين اول اماماں وچ رڪوع دي منتظر هونا ڪسي مقتدي واسطي

جي اسُد يان جتياند اڪمرلڪ سُنيان هَبُسُ جي اوهي ڪيوين آءِ رلي ٢ دوجا دوجي
رڪعت لمّين ڪرڻي اولدي نالون اند رفرضاندي ٣ ترنجا دهن ڪرڻي اندرآئت
رحمت دي ياعذاب دي امام بون اتي مقتد يبون اند رفرضاندي اتي نفلاندي
اتي منفرد بون فرضان اندر ٤ جو تنها سجده ايرپيچ پڪريدا ڪوبان ٥ پنجون جنون زنان
پيت دانال لَبتّاندي مردان ڪارن اندر سجد يدي اندر فرضاندي ٦ ڇهون ان
وڇهاوبان ارڪاندا مردان بون اندر سجد يدي ٧ ستون پيراهن ياجامه
يااند رڳه ياتوپي لاهه سُتّني نال ٨ ٿهوري ڪمّدي ٿهوان ڪرته ياجامه
ياتوپي لاوڻي نال عمل ٿهوريدي ٩ نانوان لمين پهرني قرائت امامدي
مقتدي پڇهي دلڪيرهون ١٠ ڏسوان ٿهوري قرائت پهرني مقتد ياڏي
رعايت ڪرڪي ١١ يارهون دهيان رڪنان امامدا قوم ولَ جي آرُڪيا هوي
ميون حرف دسّن پرمڪروه تدون هي جي ترني آئتان ڇهوٽيان ياڪ
آئت لمين پهري هووس ١٢ بارهوان اُچّي قرائت پهرني اندر نفلاندي
جُو دِينه پهرداهي ١٣ تيرهوان امامني آئيت پهرني سجد يدي اندر اوس
نمازدي جتهي هولين قرائت پهرني واجب هي مڪرجي اورٿ سو
پرهي ١٤ چودهوان تڪرار ڪرنان آئت رحمند يا ياعذاب ديا اندر ڪسي
رڪعت فرضاندي دي سواعذ ردي مڪراند رنفلاند تي سنتاندي
جانکي ياسهو نال تڪرار ڪري ايه مڪروه نهين پندرهوان تڪرار سورة اندر

الک رکعت فرضاندي کرنان ١٦ سولھوان باهان اَندُ رَکھِيّ ديان کنج کي ارکانَ
وُقْت نماز پهڑنے. مردان نون ١٧ ستارهوان آکھناں مقتديان نزديک آئت
رحمنديدي ياعذابدي سنج کهياخداني اتي پهايا پيغمبر خدائدي بي ني
١٨ اٹھارهوان دهاسناں کرکهلوونان کندتي يا تہمتِي ياعاصي تي
سواعذ ردي اندرفرضاندي. اتي سنتاندي ١٩ اُنّيهوان غلبه وَدّي
چهوٹي بوُل نال نماز پهڑنے. ترپي پايان اتي دونوي حرام نماز دي
١٤ چودان حرام وچ نماز دي هين ١ اوّل اُچي ٢ بسم الله پهڑنے. دوجي
اوچي آمين الکهني ٣ تريجا سجي کهبي ولون ويکهنان ٤ مه پهيرکي چوتها
تکنان اسمان ول ٥ پنجوان تکيه کرنان اُوپر تهمّدِ يا هته دي سواعذ ردي
٦ چهوان اونهاونان هتهاند اجنّي هته اوتهاوني منع هين ٧ ستوان
انگليان چکنيان زمين وچ رکوعدي اتي سجوددي ٨ اٹهوان اَڈِيان
اتي بيٹهناں وقت التحيات پڑھنيدي ٩ ناوان بازي کوني کيري يا هته نال کھتّ
ترنه وارين تهين ١٠ دسوان اشارت کرني انگوٹهي دي يا همسائه انگلي نال
وقت اشهد پهڑنے دي جيون طور محمّد ثاندا هي ١١ يارهوان اِکّي ولّ سلام
ديونان ١٢ بارهوان دعاء قنوت سوا وتران نهين هوري نماز اندر پهڑني
١٣ تيرهوان زياده تکبير الله ريا ثناء اندريا تسبيحاں اندريا التحيات اندر
طريقه سُنّت تهين وده کرني ١٤ چودهوان کوئي واجب نماز دا جان بجهکے

Marfat.com

چھڈنان مَن بِکّا مُفسِد نماز وِچ اول قہقہہ وِچ نماز رکوع سجود والیئے
نہیں راتی اوہ اکتہ لئی ہیں
کرنان دوجا آہ مارنی تریجا اُوہ کرنی چوتھا باہر نماز دی نوں گُر نوں آکھیا
ساس مینوں وِچ نماز دی چھُل مارنی نوکر تریوارنی چھلیا سو پنجوان
رونان باجھوں خوف خدا دی تھیں چھیوان عمل کثیر کرنان ستوان
خدا تھیں منگنان جو آدمیا تھیں منگیندا ہی اٹھوان قرآن غلط پڑھنان
ناتوان پیر امام تھیں اگے رکھنا دسوان اک فرض نماز دا چھڈنان یارھوان کھنگنان
باجھوں عذر تھیں بارھوان جواب سلام دا دیونا تیرھوان جواب نچھ دا دیونان
چودھوان کسینوں سلام آکھنا پندرھوان لقمہ باجھوں مقتدی تھیں لینا سولھوان
خوش خبری دا جواب دیونان ستارھوان بُری خبر دا جواب دیونان اٹھارھوان
پلیت جا کاتی سجدہ کرنان اُنیھوان پلیت جا کاتی پیر رکھنے ویھوان کند ولوں وکھنان
اکیھوان سجدے اندر پیر چک چھڈنے بائیھوان چوتھا حصہ لنگ دا ننگا ہوونان
مقدار رکن دی تریھوان کجھ کھانان چوویھوان کجھ پیونان پنجیھوان کپڑی
یا جُثے نال پلیتی قدر رکن دی لگی رہی چھبیھوان نماز قضا یاد آوی صاحب
ترتیب نوں ستائیھوان قرأت دا وِچ پڑھنے یا نوں حرف نہ آکھنان اٹھیوان فعل
اخر دوسار تیں اتی پنجویں رکعت دا جا سجدہ کیتس اُنتریھوان امام دا مرنان
تریھوان ہوشیار بی دیوقت کجھ پیتا ساس وِچ نماز دی مست ہویا اکتریھوان
دیوانہ ہویا بتریھوان تیمم والی وِچ نماز دی خبر پانی دی پای تیتریھواں

اشارت والا وچ نماز دي چنگا هويا چوتھيوان[٣٤] يا ريك جامه نال نماز
بھرني جيكر جستا نماز يدا سارا پيا سدا هي پينتيهوان[٣٥] كوئي ناؤ محمد
صاحبدا وچ نماز دے يا باهر نما دي ليندا هي نمازي سنكي صلى الله
اكهدا جواب ديوني والي دي نماز بهني هي چهتيهوان[٣٦] هي سمع الله
لمن حمده دي ظاهر نكري سنتيهوان[٣٧] مرد كول كهلونان عورت بچي دوھوين
موافق هون انده آدائي اتي تحريمه دلي اتي عورت بهي شهوت والي
هووي اٹھتيهوان[٣٨] دندان وچ طعام چهولي نهين وده نكليؤس تنا ليهوان[٣٩]
عمل كثير كرنان چاليهوان[٤٠] بهولك وچ نماز دي ماردا اتي هوه كوي يا سلام سنے
اكتاليهوان[٤١] كسي ني نام الله تعالى دا ليا نمازي جل جلاله اكهيا مفسد نماز دے
هون بهت هين ايه تهوڑے هي دسي هين تمت تمام شد رساله بهلفا

خزانة المعلوم اتي مطالب
اتي مفتاح اتي خلاصه كيداني
اتي شرح اسندي اتي هدايه اتي وقايه
كتابان
اتي خلاصه اتي مفتين اتي هور
وجون كتابي هين جنهي سنا كوي
وديان كتابان وكيه لي
تم بيان بوهل نماز دا

رسالہ بوہل نماز جدید املا وچ

Marfat.com

Marfat.com

رسالہ بولی نماز جدید املا وچ

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ؕ
رَبِّ یَسِّرۡ وَلَا تُعَسِّرۡ وَتَمِّمۡ بِالۡخَیۡرِ

پچھے حمد خدا دے تے درود محمد صلی اللہ علیہ وسلم دے رانجھا برخوردار مندا اے۔

پائی فرضاں دی

فرض وضو دے چار نے[1]

پہلا : منہ دا دھوناں۔ والاں دے جمنے تھیں کھاڈی تک اتے دوہاں کناں دے وچ فرض اے۔

دوجا : ہتھاں دا دھوناں، ارکاں تاکر فرض اے۔

تریجا : مسح چوتھا حصہ سر دا کرنا فرض اے۔

چوتھا : پیراں دا دھونا گٹیاں تاکر فرض اے۔

ترے پایاں تے اک ٹوپا سنتاں دا

سنتاں اندر وضو دے تیراں نے

پہلی : بسم اللہ کرنی

دوجی : دونویں ہتھ وینیاں تاکر دھونے

تریجی : مسواک کرناں

چوتھی : منہ وچ پانی پاوناں

پنجویں : نک وچ پانی پاوناں

چھیویں : ہر انگ نوں ترے واری دھوناں

ستویں : نیت وضو دی کرنی

اٹھویں : خلال داہڑی دا کرنا۔

ناویں : خلال انگلیاں ہتھاں پیراں دیاں دا کرناں۔

[1] کما قال اللہ تعالیٰ یا یہا الذین اذا قمتم الی الصلوٰۃ فاغسلوا وجوھکم وایدیکم الی المرافق وامسحوا برؤسکم وارجلکم الی الکعبین ۱۲

Marfat.com

دسویں : مسح سارے سر دا کرناں۔
یارھویں؛ مسح دوہاں کناں دا کرناں۔
بارھویں : ترتیب جیہڑی قرآن وچ اے اوس طور دھوناں۔
تیرھویں؛ اپے درپے دھوونے۔

پنج پایاں مستحباں دیاں

مستحب وضو دچہ ویہہ نے

پہلا : جد شروع کرے اعوذ باللہ، بسم اللہ نال رلا کے پڑھناں۔
دوجا : منہ قبلے ول کرنا۔
تریجا : سجے پاسوں ہر لنگ دھوناں
چوتھا : کلمہ شہادت اتے درود ہر لنگ نال آکھنا یا دعائیں وضو دیاں ہر لنگ نال پڑھنیاں
پنجواں : انگوٹھی ہلاؤنی جے کر موکلی ہووے پھیرے دوانا فرض نے
چھیواں ؛ مسح دھونی دا کرناں۔
ستواں : ہر لنگ نوں دھو کے ہتھ پھیرناں
اٹھواں ؛ بھروٹیاں تے مچھاں ہیٹھ تاکید نال پانی پچاوناں۔
ناواں : سجے وٹوں اتے ہتھاں نوں پیراں دیاں انگلیاں وٹوں اتے سر نوں مسح دے وقت اگلے وٹوں شروع کرناں۔
دسواں : زبان نال نیت وضو دی کرنی۔
یارھواں : آپے وضو کرناں
بارھواں : رہندا پانی وضو دا کھڑے ہو کے پیناں۔
تیرھواں ؛ شکرانہ وضو دا کرناں
چودھواں : تازہ وضو ہر نماز واسطے کرناں۔
پندرھواں ؛ پچھے وضو دے منہ ول آسمان کر کے کلمہ پڑھنا۔
سولھواں ؛ اگی وقت دی تیاری وضو دی کرنی۔
ستارھواں ؛ کوزہ پانی نال بھر رکھناں۔
اٹھارواں ؛ کنگھی پچھے وضو دے کرنی۔

نویت ان اتوضا لرفع الحدث
ولا ستباحۃ الصلوۃ لا مر اللہ تعالی

اٹھیواں: پچھے وضوئے دہ واری درود پڑھنا۔

ویہہ واں: پچھے وضوئے ترے واری اِنَّا اَنْزَلْنٰہُ پڑھنا

پنج پایاں مکروہاں دیاں

مکروہ وچ وضو دے ویہہ نے۔

پہلا۔ ہتھ نوں دھوکے مٹ بھتیں پانی لینا۔ جتھے مٹ نہیں اتے وہم پلیتی دا ہتھاں نال بھی نہ ہووے۔ جیکر وہم پلیتی دا ہووے دھونے سنت ہین۔ جیکر یقین پلیتی دا ہوسیگا دھونے فرض ہین۔

دوجا: گلاں دنیادیاں وضو وچ کرنیاں۔

تریجا: پانی بہت ویٹناں (ورتناں) ہر لنگ نے یا ترہیہ بھتیں ودوہ ہر لنگ دھوناں۔

چوتھا: منہ تے چھٹے پانی دے مارنے۔

پنجواں: جیہڑا پانی وچہ دھپے گرم ہوئے وچ بھانڈے مٹے دے اوس نال وضو کرناں۔

چھیواں: اکھیں اتنے ہوٹھاں نوں وقت وضوئے بہت گھٹناں۔

ستواں: نک نوں ہتھ سجے نال سنکناں۔

اٹھواں: جاگا (جگہ) پلیت وچہ استنجا کرنا۔

ناواں: جاگا (جگہ) استنجے دی وضو کرناں۔

دسواں: جاگا (جگہ) بول (پیشاب) وضو کرناں۔

یارھواں: نک نے منہ وچہ کھبے ہتھ نال پانی پاوناں۔

بارھواں: کوزہ اپناں ہوری نوں نہ دینا۔

تیرھواں: ترے واری بھتیں گھٹ ہر لنگ نوں دھونا۔

چودواں: رمال استنجے والے نال لنگ وضوئے پونجنے۔

پندھرواں: پتل دے بھانڈے نال وضو کرناں۔

سولھواں: کھبے پاسے ولوں شرع کرناں۔

ستارھواں: تکرار مسح سر دا کرناں۔

اٹھارواں: پانی اندر تھکناں۔

انیہواں: پانی اندر تھوک مارنا۔

Marfat.com

وہمیہ داں: پانی وچہ رنگ سنکناں

پونیاں چار پایاں فرضاں دیاں

پندراں فرض وچہ نماز دے ہے نے۔ ست نے وچہ نماز دے اتے اٹھ نمازوں نے باہر

اوّل: وقت پچھاننا۔

دوجا: جُسّا پاک کرنا۔

تریجا: کپڑا پاک رکھنا۔

چوتھا: جاگا پاک کرنی۔

پنجواں: دھنی تاں گوڈیاں تاکر کجناں مرداں نوں اتے عورتاں غلامی نوں پیٹ پھُٹ (۹) مرداں نالوں اتے اصیلاں عورتاں نوں سر تاں گٹیاں تک ہتھاں پیراں نوں۔ گٹیاں تے وِنی باجھوں فرض لے۔

چھیواں: منہ قبلے ول لیاوناں۔

ستواں: نیت کرنی۔

اٹھواں: تکبیر اولیٰ آکھنی۔

(ب) اوہ فرض جیہڑے وچ نماز دے نہیں اوہ ست نے۔

اول: قیام کرنا

دوجا: قرأت پڑھنی

تریجا: رکوع کرنا۔

چوتھا: سجدہ کرنا۔

پنجواں: قعدہ پچھلا کرنا۔

چھیواں: ترتیب محکم رکھنی اندراہناں کماں دے۔ جے اک اک واری آوندے ہین اندر ہر رکعت دے یا اک واری آوندے ہیں اندر ساری نماز دے۔

ستواں: باہر آونا نمازی دا اپنے کم نال۔

پونیاں چھ پایاں بھنڈر وضو دے ہین

نتے اوہ تریئے ہین

اول: بول

دوجا: ودی

تریجا: مذی

چوتھا: منی

پنجواں: سنگ مثانہ

چھیواں: خون استحاضہ دا۔

ستواں: غائط (براز)

اٹھواں: واد

ناواں: صفرہ

دسواں: طعام یا آب یا دارو

یارھواں: خون حیض دا

بارھواں: کیڑا

تیرھواں: پون یا لہو جُسّے تھیں

چودھواں: کتّا پانی جو کن تھیں نال درد ے باہر آوے۔

پندرھواں: پانی صاف جوں پکیوں تھیں یا پھٹ تھیں باہر آوے

سولھواں: منہ بھر کے قے آوے۔

ستارھواں: سوناں تکیہ نال۔

اٹھارواں: بے ہوشی

انیہواں: دیوانگی

ویہواں: باد صریح

اکیہواں: مستی غالب

بائیہواں: خندہ قہقہہ بالغ دا اندر نماز رکوع اتے سجدہ والی دے

تریہواں: مباشرۃ فاحشہ

پنج پایاں تے اک ٹوپا واجباں دا

اول: قرأت دا پڑھنا دو رکاتاں اول دیاں وچ واجب ہے۔

دوجا: الحمد شریف پڑھنا واجب ہے۔

Marfat.com

تریجا: الحمد اک واری پڑھنا۔
چوتھا: مقدم کرنا فاتحہ دا اوپر سورت دے واجب ہے۔
پنجواں: اول دیاں وچ فاتحہ نال سورت جوڑنی یا ترے آئتاں چھوٹیاں یا اک آیت وڈی واجب ہے۔
چھیواں: لفظ اکبر دا اسماں صفاتاں وچوں خاص اسم ذات نال آکھنا واجب ہے۔
ستواں: بیٹھنا اول دا چوہنہ رکاتاں اُتے ترینہہ رکاتاں وچ واجب ہے۔
اٹھواں: التحیات پڑھنا دو مقتدیاں وچ واجب ہے۔
ناواں: واجب دی جاگا (جگہ) لیانا واجب ہے۔
دسواں: باہر آؤنا نال لفظ سلام[1] دے واجب ہے۔
یارہواں: دعا قنوت وتراں وچ پڑھنی واجب ہے۔
بارھواں: اچی جاگا قرأت اچی پڑھنی امام نوں واجب ہے۔
تیرھواں: ہولیں جاگا قرأت پڑھنی امام نوں واجب ہے۔
چودہواں: رعایت کرنی ترتیب دی اندر اہناں فعلاں دے جے دو واری اندر ہر رکعت دے آؤندے ہین جیویں دو سجدے ہیں انہاں۔
پندرھواں: چوداں واجباں وچوں جے اک واجب بھل کے چھڈے، سجدہ سہو دا واجب ہے امام اُتے اکلے اُتے وت۔
(ب) واجب ہین جے اوہناں دی ترک نال سجدہ سہو دا واجب ناہیں۔ اول چپ کر رہناں مقتدی دا وقت پڑھنے امام دے واجب ہے۔
دوجا: متابعت کرنی امام دی پچھے تکبیر تحریمہ دے اوپر کسے حالت دے۔ جے رلے امام نال بھانویں اول فعل نماز وچ معتبر نہ ہووے۔ جیویں قومے اندر یا سجدے اندر کوئی امام نال رلے تو مر اتے سجدہ شمار ناہیں۔
تریجا: سجدہ تلاوت دا اُپر امام دے اتے منفرد دے واجب ہے۔
چوتھا: تکبیراں زائد دوہاں عیداں دیاں واجب ہیں۔
پنجواں: تکبیراں دوہاں رکوعاں دیاں عیداں اندر واجب ہین۔
چھیواں: بھل رکوع اتے سجود اندر تسبیح دا قدر واجب ہے۔
ستواں: بجا لیاؤنا سجدہ سہو دا واجب ہے اہناں سنتاں واجباں وچوں، جے ہک واری

[1] یعنی السلام علیکم و رحمۃ اللہ

سہو نال ترک کرے سجدہ سہو واجب نہیں۔

پونیاں ست پائیاں سنتاں دیاں

سنتاں وچ نماز دے ستائی نے۔

اوّل: اٹھانا دوہاں ہتھاں دا وچ تکبیر تحریمہ دے۔

دوجی: اٹھانا دوہاں ہتھاں دا وچ دعا قنوت دے۔

تریجی: اٹھانا دوہاں ہتھاں دا وچ تکبیراں دوہاں عیداں دے۔

چوتھی: کھلارنا انگلیاں دا انہاں جاگا وچ۔

پنجویں: ثنا پڑھنی۔

چھیویں: رکھنا ہتھ سجے دا اُپر ہتھ کھبے دے۔

ستویں: تکبیراں آنے جانے دیاں کہنیاں۔

آٹھویں: تسبیحاں رکوع دیاں ترے واری آکھنیاں

ناویں: دوہاں گوڈیاں دا پکڑنا وچ رکوع دے۔

دسویں: اہناں دوہاں جاگا وچ انگلیاں دا کھلا رہناں

یارھویں: قومہ کرنا۔

بارھویں: جلسہ کرنا۔

تیرھویں: سجدہ کرنا اُپر ستاں لنگاں دے۔

چودھویں: تسبیحاں ترے سجدے دیاں آکھنیاں

پندرھویں: درود اپر رسول دے پچھے التحیات دے آکھنا۔

سولھویں: دعا پچھے التحیات دے واسطے اپنے اتے واسطے تمامیاں مسلماناں دے منگے۔

ستارھویں: سجے کھبے سلام دیونا۔

اٹھارویں: اوچی آکھنا امام نوں تکبیراں دا۔

انھیویں: متصل جانا مقتدی دا تکبیر امام دے نال۔

وہیویں: متابعت کرنی مقتدی نوں امام نال اندر باقی کماں دے۔

اکہیویں: اعوذ پڑھناں

بائیویں: بسم اللہ پڑھنا اعوذ دا۔

Marfat.com

ترہیوں: بِسْمِ اللّٰہِ پڑھنی پچھے اَعُوذُ دے۔

چوڈھیں: ہولیں پڑھناں اَعُوذُ دا۔

پنجھیویں: آمین آکھناں امام نوں اتے منفرد نوں اتے مقتدی نوں اندر نماز اُچی دے۔

چھبیویں: سَمِعَ اللّٰہُ لِمَنْ حَمِدَہٗ آکھنا امام نوں اتے مقتدی نوں رَبَّنَا لَکَ الْحَمْدُ آکھنا اتے دوویں آکھنیں منفرد نوں اندر ہر نماز دے۔

ستیہویں: کھبا پیر ڈھاکے اُوتے بیٹھنا اتے سجا پیر کھلا رکھنا اندر قعدے دے مرداں کارن اتے عورتاں واسطے چِتڑ کھبے اُوتے بیٹھناں سجے پاسے پیر نکالنے۔

پونیاں چھ پائیاں مستحباں دیاں

ترتیب مستحب نماز دے

اوّل: سجے کھبے وَل نہ ویکھنا

دوجا: منہ نوں کجنا وقت اُباسی دے۔

تریجا: کھنگ نوں دفع کرناں جتھوں تاکر طاقت ہے۔

چوتھا: ترے آیتاں تھیں ودھ قرأت پڑھنی۔

پنجواں: پچھے الحمد دے وانگوں تاریاں دے قرآن پڑھناں۔

چھیواں: سر تے کنڈ برابر کرنی وچہ رکوع دے۔

ستواں: رکھنا دوہاں گوڈیاں دا اگے دوہاں ہتھاں دے۔ اتے رکھناں نک دا اگے متھے دے کارن سجدے دے۔

اٹھواں: اُلٹ اِس ترتیب دا کرناں وقت اُٹھن دے کارن قیام دے۔

ناواں: سجدہ کرناں وچہ دوہاں ہتھاں دے۔

دسواں: منہ انگلیاں ہتھ پیراں دیاں دا قبلے وَل کرنا۔

یارھواں: نہ پونجھنا مٹی دا اتے مُہر لکے دا اگے سلام دے۔

بارھواں: چپیتے دی وِتھ دوہنہ پیراں وچہ رکھنی اندر قیام دے۔

تیرھواں: رکھنا دوہاں ہتھاں دا اُپر پٹاں دے اندر قعدے دے۔

چودھواں: پھیرناں منہ دا سجے کھبے وَل وقت سلام دے۔

(ایہہ چوداں مستحب عام ہین)

Marfat.com

اَتے ایہہ نوں مستحب خاص ہین۔

اوّل : اُٹھاوناں دوہاں ہتھاں دا وقت تکبیر تحریمہ دے لئے وقت دعا قنوت دے اتے تکبیراں دوہاں عیداں دیاں برابر کناں دے واسطے مرداں دے لئے واسطے عورتاں دے برابر موہنڈیاں دے۔ اتے صَفا مروہ دے اُتے وقت پچنے حجراسود دے اتے وقت عرفات دے اتے وقت رمی الجمار دے۔

دوجا : رکھناں دوہاں ہتھاں دا ہیٹھ دھنی دے واسطے مرداں دے لئے اُوپر سینے دے واسطے عورتاں دے۔

تریجا : کڈھناں دوہاں ہتھاں دا بوہلیاں تھیں وقت تکبیر تحریمہ دے واسطے مرداں دے۔

چوتھا : پڑھناں زیادہ قرایت دا اُپر قدر سنت دے واسطے امام دے۔

پنجواں : زیادہ کرناں تسبیحاں دا اُوتے ترتھوں دے وتّوں طاق دین واسطے اکلّے دے تے امام دے۔

چھیواں : دُور رکھناں بازوواں دا پیٹ تھیں اتے پیٹ دا پٹّاں تھیں اتے پٹ دا ہنی تھیں اتے پتی دا زمین تھیں اندر رکوع سجود دے واسطے مرداں دے اندر غیر انبوہ دے اتے اس دا اُلٹ واسطے عورتاں دے۔

ستواں : پڑھنا فاتحہ دا اندر دوہہ رکعتاں پچھلیاں دے اندر فرضاں دے ترے آیتاں۔

اٹھواں : بسم اللہ پڑھنی اندر ہر رکعت دے واسطے اکلّے دے اتے امام دے۔

ناواں : اوڈیکناں مسبوق دا امام نوں تاں سلام دینے تیکوں۔

پونے چار من کجھے مکروہاں دے

مکروہ وچ نماز دے سٹھ نے اُناں عام اَتے اُتی خاص۔ اتے ایہہ عام ہین :

اوّل : دو واری تکبیر تحریمہ آکھنی

دوجا : دو آیتاں یا تسبیحاں انگلیاں نال گِنیاں۔

تریجا : ڈھاکاں تے ہتھ رکھناں اتے جو خصلت متکبراں دی ہے۔

چوتھا : کھنگناں سوا عذر دے پر حرف ظاہر نہ ہووے۔

پنجواں : سُنگناں

چھیواں : پھوک مارناں جے کر کوئی ہو نہ سُنے۔

ستواں: روپیہ یا پیسہ یا مانند اس دی منہ وچ رکھناں ایس جے چنگی طور نال قرأت ناں پڑھ سکے
اٹھواں: قومے اتے جلسے اندر آسماناں وَل ویکھناں۔
ناواں: دنداں وچوں نکلی لیناں گھٹ چھوٹے تھیں طعام دا۔
دسواں: کوئی سنت نماز دی چھڈنی۔
یارھواں: تمام جا قرأت وچ رکوع دے کرنی۔
بارھواں: حاصل کرناں ذکراں دا اندر آونے جاونے دے۔
تیرھواں: دو ہتھ رکھنے اگے گوڈیاں دے اُپر زمین دے کارن سجدے سوا عذر دے۔
چودھواں: اوٹھاناں دوہاں ہتھاں دا پچھے گوڈیاں دے سوا عذر دے۔
پندرھواں: کُتے وانگوں بیٹھناں۔
سولھواں: منہ نوں کجناں باجھوں غلبہ اُباسی دے۔
ستارھواں: اکھیں میٹ کے نماز پڑھنی۔
اٹھارواں: ہونجناں روڑاں دا جاگا سجدے تھیں۔ مگر جے سجدہ نہ کر سکے اک واری یا دو واری ہونجے
انیہواں: ہٹی یا مڑھکا متھے توں پونجھناں اگے سلام دے۔
ویہواں: کپڑا لپیٹناں جد رکوع کر کے سجدے ول جاوے۔
اکیہواں: اُباسی لینی سوا عذر تھیں۔
بائیہواں: انگڑائی بھنی۔
تریہواں: انگلیاں مروڑنیاں
چوہیواں: اِکّی پیر تے کھڑے ہوناں۔
پنجھیواں: کشادہ کرناں انگلیاں دا سو لئے رکوع تھیں ہوری جاگا۔
چھبیواں: جلدی کرنی قرأت اندر۔
ستیہواں: سر تے کنڈ برابر ناہ رکھنی رکوع اندر۔
اٹھیہواں: ترے قدم یا دو قدم بیٹھے ٹرناں سوا عذر دے جے کر پچھے ہر قدم دے کھڑا ہووے
اُنتریہواں: کھلوتا بچے کھنے چھوڑے۔
تریہواں: جواں مارنیاں گھٹ ترونہ تھیں
اکتریہواں: جواں دبنیاں۔

Marfat.com

بترہیواں: تھک سُٹنی۔
تیترہیواں: موزہ لاہنا تھوڑے کم نال۔
چوترہیواں: مُشک سُنگھنی۔
پنجترہیواں: جھلناں پکھے یا کپڑے نال ترہہ واریں تھیں گھٹ۔
چھترہیواں: مقرر کرنا اک سورت دا واسطے اک نماز دے جے ایہو سورۃ پڑھدا ہور نہیں پڑھدا۔
سینترہیواں: دو سورتاں پڑھنیاں وچکار لی چھڈنی اندر اک رکات دے۔
اٹھترہیواں: اک آیت پڑھ کے اک آیت یا دو آیتاں وچوں چھڈ کے اگے جا لگناں۔
انتالیہواں: سورۃ پچھلی اول پڑھدا اتے اوّل دی پچھے پڑھدا بھانویں دو وہنہ رکاتاں اندر ہوئے۔
چالیہواں: بسم اللہ اگے ہر سورت دے اندر ہر رکعت دے پڑھنی۔
اکتالیہواں: لڑکی لڑکا کچھڑ لیناں سوا عذر تھیں ایہہ سبھے مکروہ عام نے اندر ہر نماز دے ہین۔
ایہہ اُنتیں خاص نے

اوّل: امام دا وچ رکوع دے منتظر ہونا کسے مقتدی واسطے جے اس دیاں جُتیاں دا کھڑک سُنیاں ہیلس جے اوہ دی کیویں آ رلے۔
دوجا: دوجی رکعت لمبی کرنی اول دی نالوں اندر فرضاں دے۔
تریجا: ڈھل کرنی اندر آیت رحمت دی یا عذاب دی امام نوں لتے مقتدی نوں اندر فرضاں دے اتے نفلاں دے اتے منفرد نوں فرضاں اندر۔
چوتھا: سجدہ اُپر پیچ پگڑی دا کرناں۔
پنجواں: چھوناں پیٹ دا نال پٹاں دے مرداں کارن اندر فرضاں دے۔
چھیواں: وچھاوناں ارکاں دا مرداں نوں اندر سجدے دے۔
ستواں: پیراہن پاجامہ یا انگرکھا یا ٹوپی لاہ سُٹنی نال تھوڑے کم دے۔
اٹھواں: کرتہ یا پاجامہ یا ٹوپی لاہونی نال عمل تھوڑے دے۔
ناواں: لمبیں پڑھنی قرأت امام دی مقتدی پچھے دلگیر ہورن۔
دسواں: تھوڑی قرأت پڑھنی مقتدیاں دی رعایت کر کے۔
بارھواں: وچھیاں رکھنا امام دا توم دل جے اُڑ کیا ہوئے میلنوں حرف دستن پر مکروہ نادر ان ہے جے ترسے آیتاں چھوٹیاں یا اک آیت لمبیں پڑھی ہووس۔

Marfat.com

بارھواں: اُچی قرأت پڑھنی اندر نفلاں دے جو دیہنہ پھردا ہے۔

تیرھواں: امام نے آیت پڑھی سجدے دے اندر اوس نماز دی جنہے ہولیں قرأت پڑھنی واجب ہے مگر جے اوکّ سورت دی پڑھی۔

چودھواں: تکرار کرنا آیت رحمت دی دا یا عذاب دی دا اندر کسے رکعت فرضاں دی دے سوائے عذر دے مگر اندر نفلاں تے سنتاں دے جان کے یا سہو نال تکرار کرے ایہہ مکروہ نہیں۔

پندرھواں: تکرار سورت اندر اک رکعت فرضاں وی کرناں۔

سولھواں: بانہاں اندر رکھے دیاں کُنج کے ارکاں تے وقت نماز پڑھنے مرواں نوں۔

ستارھواں: آکھناں مقتدی دا نزدیک آیت رحمت دی دے یا عذاب دی دے سچ کہیا خدا نے اتے پہنچایا پیغمبر خدا دے نے۔

اٹھارواں: دُعا سنا کر کھلونا کندھ تے یا تھم تے یا عصے تے سوا عذر دے اندر فرضاں دے اتے سنتاں دے۔

اُنیہواں: غلبہ وڈے چھوٹے بول نال نماز پڑھنی۔

ترے پایاں اتے دو ٹوپے حرام نماز دے

چودہ حرام وچ نماز دے ہین

اوّل: اُچی بِسْمِ اللہِ پڑھنی۔

دوجا: اُچی آمین آکھنی

تریجا: سجے کھبے ولوں ویکھنا مُنہ پھیر کے۔

چوتھا: تکناں اسمان ول۔

پنجواں: تکیہ کرناں اوپر تھم یا ہتھ دے سوا عذر دے۔

چھیواں: اوٹھاوناں ہتھاں دا جتھے ہتھ اوٹھانوے منع ہین۔

ستواں: انگلیاں چکنیاں زمین وچہ رکوع دے اتے سجود دے۔

اٹھواں: اڈیاں اُتے بیٹھناں وقت اَلتَّحِیَّاتُ پڑھنے دے۔

ناواں: بازی کرنی کپڑے یا ہتھ نال گھٹ تریہنہ واریں تھیں۔

دسواں: اشارت کرنی انگوٹھی دی یا ہمسایہ انگلی نال وقت اَشْہَدُ پڑھنے دے جیوں طور مجدد ثانی دا ہے۔

Marfat.com

یارھواں: اگّی ول سلام دیوناں۔

بارھواں: دعا قنوت سوا وتراں تھیں ہوری نماز اندر پڑھنی۔

تیرھواں: زیادہ تکبیر اندر یا ثناء اندر یا تسبیحاں اندر یا التحیات اندر طریقہ سنت تھیں وَدّھ کرنی۔

چودھواں: کوئی واجب نماز دا جان بجھ کے چھڈّناں اک بھنڈر تے۔

من پکّا مُفسد نماز وچ ہین

استے ادہ اکتالی ہین

اوّل: قہقہہ وچ نماز رکوع سجود والی دے کرناں۔

دوجا: آہ مارنی۔

تریجا: اُوہ کرنی۔

چوتھا: باہر نماز دے نوکر نوں آکھیا ساس میلنوں وچہ نماز دے جھل ماریں نوکر تمرے اری جھلیاسو۔

پنجواں: روناں باہجوں خوف خدا دے تھیں۔

چھیواں: عمل کثیر کرناں۔

ستواں: خدا تھیں منگناں جو آدمیاں تھیں منگی دا ہے۔

اٹھواں: قرآن غلط پڑھناں

ناتواں: پیر امام تھیں اگے رکھنا۔

دسواں: اک فرض نماز دا چھڈناں۔

یارھواں: کھنگاں باہجوں عذر تھیں۔

بارھواں: جواب سلام دا دیونا۔

تیرھواں: جواب چھچھ دا دیونا۔

چودھواں: کسے نوں سلام آکھناں۔ پندرھواں: لقمہ باہجوں مقتدی تھیں کہنا۔

سولھواں: خوش خبری دا جواب دیوناں۔ ستارھواں: بُری خبر دا جواب دیوناں۔

اٹھارواں: پلیت جاگا تے سجدہ کرنا۔ انیہواں: پلیت جاگا تے پیر رکھنے۔

ویہواں: کندھ ولوں دیکھناں۔ اکیہواں: سجدے اندر پیر چُک چھڈسنے۔

بائیہواں: چوتھا حصہ لنگ دا ننگا ہوناں مقدار رُکن دے۔

تریہواں: کجھ کھاوناں چوویہواں: کجھ پیوناں

Marfat.com

پنجوہواں۔

چھبیہواں: نماز قضا یاد آوے صاحب ترتیب نوں۔

ستائیہواں: قرأت دل وچہ پڑھنی زبانوں حرف نہ آکھنان۔

اٹھیواں: قعدہ آخر دا وسار یس اتے پنجویں رکعت دا جا سجدہ کیتیس۔ انتریہواں: امام دا مرناں۔

تریہواں: ہوشیاری دے وقت کجھ پیتا ساس وچ نماز دے مست ہویا۔ اکتریہواں: دیوانہ ہویا۔

بتریہواں: تیمم والی وچہ نماز دے خبر پانی دے پائے۔

تیتریہواں: اشارت والا وچہ نماز دے چنگا ہویا۔

چوتریہواں: باریک جامہ نال نماز پڑھنی جے کر جسا نمازی دا سارا پیا دسدا ہے۔

پینتریہواں: کوئی نانو محمد صاحب دا وچ نماز دے یا باہر نماز دے لیندا ہے نمازی سن کے

صلی اللہ آکھ دا جواب دیونے والے دی نماز ٹٹنی ہے۔

چھتریہواں: ھ سمع اللہ لمن حمدہ دی ظاہر نہ کرے۔

ستھریہواں: مرد کول کھلوناں عورت والیجے دوویں موافق ہون اندر ادا دے اتے تحریمہ دے اتے

عورت بھی شہوت والی ہووے۔

اٹھتریہواں: دنداں وچہ طعام چھولے تھیں ودھ نکلیوس۔

انتالیہواں: عمل کثیر کرناں

چالیہواں: تھوک وچہ نماز دے مارو اتے ہور کوئی یا سلام سنے۔

اکتالیہواں: کسے نے نام اللہ تعالیٰ دا لیا نمازی نے جل جلالہ آکھیا۔

مفسد نماز دے ہور بہت ہین ایہہ تھوڑے ہی دسے ہین ٭

تمت

تمام شد رسالہ بھل نماز

خزانۃ العلوم اتے مطالب اتے مفتاح اتے خلاصہ کیدانی اتے شرح اس دی لئے ہدایہ اتے وقایہ اتے خلاصہ اتے مفتین اتے ہور کتاباں وچوں کڈھے ہین جنھے شک پوے وڈیاں کتاباں دیکھ لے۔

تمت بیان بھل نماز دا

Marfat.com

جیہڑے تے قریشی ہوراں نوں رائیٹرز گلڈز دی طرفوں پنج سو روپے انعام ملیا ایس کتاب دا دوجا ایڈیشن "پنجابی ادبیات دا تحقیقی مطالعہ" دے ناں نال شائع ہو رہیا اے جیہدے وچ پہلے نالوں ڈھیر سارا وادھا کیتا گیا اے ۔ اہدے علاوہ پنجابی شعر و سخن نال وی قریشی ہوراں نوں ڈاڈھا ذوق اے ۔ علامہ اقبال دا ڈھیر سارا کلام اوہناں پنجابی زبان ول ڈھال دتا اے ۔ تے شعراں دے مجموعے وی مرتب کرکے رکھے ہوئے نے ۔

رسالہ بوھا، نماز بارے

53 ع 297 ب 401 ر
برخودار ، حافظ
رسالہ بوھل نماز
(25640)

رسالہ بو … ے ایس
چھوٹے چھوٹے رسا … منتخب
مفسدات (بھ … جاننے
بہت ضرو … ف دو
مقصود نے، … پوری
واقفیت … جانن
ول علم … روری
معلوم … ں نال
آشنائی کر … نسخے
معلوم ہ … کول
نے ، اس … لع کر
رہے آں … دی
پنجابی … ھڑے
ایس ہم … کرن
دے ۔
(ں

۱۰۸۶ء

پنجابی نثر دی سب توں پہلی کتاب

رسالہ بوہل نماز

مصنفہ

حافظ برخوردار

مقدمہ و ترتیب و تصحیح و تحشی

پروفیسر احمد حسین احمد قریشی قلعہ داری

ایم اے اردو، ایم اے فارسی، ایم اے عربی

ناشر قرآنی قطعات گجرات

محلہ فیض آباد، سرگودھا روڈ

297.5
401 ر
2564

Marfat.com